

ԱՐԽԵՆ

ԱՄՍԱՍԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՐՈՒՍԱՆԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԷՈՒԹԵԱՆ

ՓԱԿՈՒՄՆ ՅՈՐԵԼԻՆԱԿԱՆ ՏԱՐԻՈՅ

ԺԵ. ԴԱՐԱԳԱՐՋԻ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ՍՐԲՈՅ ՎԱՐԻԱՆԱՆՅ ՉՕՐԱՎԱՐԱՅՆ ՄԵՐՈՅ

ՀԱԶԱՐ ԵՐԵՍՈՒՆ ԵՒ ՎԵՅ ՎԿԱՅՈՅՆ

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ - ԻԶ. ՏԱՐԻ

1952

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		
— Մեր դարաւորանք	Զ. Ա. Զ.	225
ԿՐՕՆԱԿԱՆ		
— Զարին յաշոգոյութիւնը.	ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՖԵԱՆ	228
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ		
— Կը մտածեմ քեզ զուգե...	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ	233
— Բանաստեղծն ու Մեծասունը.	Թրգմ. Ի. Բ.	234
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— Ասարդոնի հասուածակողմը.	ԱՆՈՒՇԱԻԱՆ ԱԲՂ. ԶՂԶԱՆԵԱՆ	235
ՊԱՏՄԱԿԱՆ		
— Եղիշեկ պատմագիր եւ վարդապետ պատե- րազմը (14).	ՊԱՐԳԵՒՆ ՎՐԴ. ՎՐԹԱՆԷՍԵԱՆ	238
ՊԱՏՄԱ-ԳԻՏԱԿԱՆ		
— Զոհի ու մասաղի պատմութիւնը ու Հայկական հնաւանդ սովորութիւնները.	ՆՈՒՊԱՐ ՄԱԳՍՈՒՏԵԱՆ	242
ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ		
— Նուէր՝ Տ. Եղիշեկ Ս. Արք. Տէրտէրեանի (Եղիվարդ) (Փոխան շնորհաւորանքի).	Ն. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ	247
Յուդակ Չեռագրաց Ս. Յակոբեանց.	ՆՈՐԱՅՐ ԵՊՍ.	251
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ		
— Հեռագիրներ.		252
— Եկեղեցականք - Բեմականք.		252
— Պատգոնականք.		255
ՏԻՐՈՒՆԻ		
— Յովսէփ Եպս. Կարապետեան.		256
— Տիրամայր Նուարդ Թումայեան.		256

ՍԻՈՆԻ Տարեկան բաժնեգինն է՝ բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիլին 15

Redaction of the Armenian Monthly SION

Armenian Patriarchate,

P. O. B. 4001

Old City - Jerusalem

Via Amman (Jordan)

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԻԶ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1952

≡ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ≡

ԹԻԻ 9

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՄԵՐ ԴԱՐԱԾՐՋԱՆԸ

Հասարակ տեղիք է այլևս ըսել թէ կ'ապրինք բոլորովին նոր, և գիտական շրջան մը: ԱԹՕՄ-ի դարաշրջանը: Գերարտադրութեան շրջանը: Հաւաքական կեանքի մէջ այլևս մարդը մեքենայ մըն է՝ կամ մեքենայի մը մէկ մասնիկը: Յունական մտքի իմաստասիրական հայեցողութիւններէն մինչև վերածնունդի դարը, մարդկային միտքը մասնաւոր ուղղութիւն մը որդեգրած և իր մասնաւորած հունին մէջէն ըրած էր իր ընթացքը:

Նոր ժամանակներու մէջ ճարտարարուեստական յեղաշրջումը Արեւմտեան Քաղաքակրթութեան մէջ ներմուծեց նոր երևոյթ մը՝ — մեքենականութիւն և ԹԷԲՆԻԲ, ու այս երկուքը մարդկութեան տիրապետութեան ներքեւ դրին նիւթական աշխարհ մը, որ իր շատ մը երեսներով տակաւին անձանօթ կը մնար: Այսպէսով գիտութիւնը կը դադրէր հայեցողական ոլորտներու մէջ ճախլը մնար: Եւ իրական անմիջական սատարը հանդիսանալու մարդկութեան, որ սակայն ժամանակ մը ետք հակառակ արդիւնքը տուաւ. արտադրութիւնն ու արտադրողը իրարու խոտոր համեմատելով երևան եկաւ զործադուրկներու բանակը:

Այսպիսի պայմաններու մէջ Մարդը արժեզրկուեցաւ, և եղաւ անհոգի ու բարոյալքուած էակ մը: Մեր դարաշրջանին մէջ ինչ որ կ'արժևորուի ու կը փնտռուի ոչ թէ առաքինութիւններն ու մինչև քսաներորդ դարը մարդկային արժեհայերով ճշդուած ու սահմանուած ճշմարտութիւններն են, այլ՝ մասնաւորապէս ուժը և ընդհանրապէս ճարտարարուեստը:

Ընկերութիւնը, մեր դարաշրջանին անհատէն կը պահանջէ որ ան ինքզինքը նուիրէ առանց վերապահումի իր ցեղին, իր ազգին, և վերջապէս իր դասակարգին: Այսպէս հաւաքակտնութեան մէջ միաճուելէ յետոյ անհատին կ'անհոգին կ'ենթարկուի նորօրինակ արեւելումի մը, կ'անցնի ընկերայնացման և ազգայնացման ընդհանուր պրօցէսէ մը: Ընկերայնացումն ու ազգայնացումը կեդ-

րոնաձիգ փրկութիւնայութեան ազդակներ են որ Մարդը ատէ զանոնք որոնք արտաքույ են իր ընկերային պարունակէն :

Ատելութիւնը միւս կողմէն առիթը կուտայ անխուսափելիին, — պատերազմին, որ ըստ ինքեան ամենէն մեծ աղէտն է, մարդկութեան զխառն կախուած դամոկլեան սուրը: Վասնզի արդի թէքնիքով սպառազինուած մարդը վերածէ անարկու կենդանիի մը, որ այս անգամ ոչ միայն չի յիշեցներ մարդկային երբեմնի բարբարոսութիւնը, այլ իր փոքրոգութեան մէջ գերիվեր է անկէ, զազանութիւն է: Երկու համաշխարհային պատերազմները Չարին առարկայացումներն էին, եթէ կարելի է այսպէս ըսել, որոնք քսաներորդ դարու քաղաքակրթութեան ճշմարիտ դիմագիծը երևան բերին:

Մարդիկ դարերով փնտռած, խուզարկած և ի վերջոյ իրենց իտէալը դարձուցած էին Բարին, ճշմարիտն ու Գեղեցիկը: Իրերայաջորդ զոյղ պատերազմները մարդկութեան կերտած ազնիւ երազներն էին որ օղը կը ցնդեցնէին:

19-րդ դարու առաջին կիսուն երկու զաղափարաբանութեանց հոսանքներ երևան եկան Եւրոպայի մէջ: Մին զխաւորուած Հէկլէ-Լ-ՆիՅՁէ-ու, իսկ միւսը ՄԱՐՔՍ-ով: Առաջինը իբրեւ ցեղապաշտական ձգտում, իսկ երկրորդը, նիւթին և տնտեսագիտութեան պաշտամունքովը: Երկու վարդապետութիւններն ալ իրենց սխալ քարոզչութեամբն ու չափազանցուած ձևերուն մէջ աղիտաբեր եղան մարդկութեան: ՄԱՐՔՍ-ով զխաւորուած վարդապետութիւնը դաստիարակեց սերունդ մը որ միայն նիւթին, տնտեսութեան և գերարտադրութեան կը հաւատար, իսկ ՆիՅՁէ-ու զխաւորուած վարդապետութեան աղէտը և հետեւանքները քսան միլիոն երիտասարդներու մատաղատի կեանքը արժեցին: Սերունդներու հաւատքին խարխալն էր որ կը տատանէր: Եւրոպական քաղաքակրթութիւն յղացքը կերպադրող ժողովուրդներ ազգովին կը դիմէին մոլեգնութեան: Անոնք չէին հաւատար այլևս ընկերութեան, անոր իտէալներուն ու վսեմ առաջադրութեանց: Դրամատիրական երկիրներու մէջ ուր մարդը գերի է միայն, և միւս կողմէ ընկերվարական կարգերու մէջ, ուր մարդը գերի է միայն նիւթին ինչպէս նաև գերարտադրութեան, ստեղծուեցաւ նորօրինակ հոգեբանութիւն մը՝ մարդիկ չհաւատալէ վերջ մարդոց, հաշուի չառնի կրօնական սկզբունքներ ալ: Պարագան, երևոյթներու բնական հետեւութիւնն էր: Եղան նոյնիսկ մտածողներ ալ որոնք ըսին թէ արդի քաղաքակրթութիւնը անգունդի մը ծայրը հասեր է և յետաշրջութեան իր ընթացքը կ'ընէ:

Ընկերային այս տագնապալից շրջանին տնտեսագէտներու և ընկերաբաններու ձայնն է որ առաւելաբար լսելի կ'ըլլայ ամէն կողմէ. սակայն հոծ քաղաքներու թոհուրոհին և հսկայական մեքենաներու մեծազոյրդ շառաչին մէջ ինչպէս նաև խաղաղութեան ժողովներու կողմէ սեղաններուն վերեւ լսելի չըլլա՞ր ձայնը գերազոյն ընկերաբանին, — մեր Տիրոջ, որ երկու հազար տարիներ առաջ կը պատգամէր «Պարտ է Ձեզ ծնանիլ վերստին հոգևով սրբով»:

Հողին ամէն բանէ աւելի ազատութիւն կը փնտռէ. և ազատութիւնը այն պատուանդանն է որուն վրայ կրնայ հողին ազատ չնչել և վերբերել գեղեցիկն ու բարին որոնք Աստուծոյ կուգան և առ Աստուծոյ կ'երթան: Մեքենա-

կանութիւնն ու թէքնիքը եթէ ստեղծուեցան մարդոց կեանքը դիւրացնելու, միւս կողմէ սակայն զայն զերի դարձուցին ի՛ր իսկ ստեղծագործութեան: Նիւթը կրաւորական է, անկենդան. «հողին է կենդանարար»:

Չանազան վարդապետութիւններ, մտքի մասնաւոր ուղղութիւններ շատ եկած ու անցած են մարդկութեան վերեւէն, սակայն վարդապետութիւն մը որ չ'անցնիր, որ չի հիննար, որ յաւիտենական է, ատիկա Քրիստոնէութիւնն է: Արդի քաղաքակրթութեան մէջ ըսինք Մարդը, կուսնցուցած է իր կրօնական ուղեղիծը և կը թուի մոռցած ըլլալ իր բարձր կոչումը: Քրիստոնէութիւնն է որ իբրեւ վսեմ ճշմարտութիւն պաշտպանը կը կենայ անգամ մը ևս անկեալ մարդկութեան և կը ջանայ ճանչցնել իր որդեգրած սխալ ուղին ու անապատութիւնը:

Կան մտածողներ և ճարտարարուեստի պաշտամունքին նուիրուած մարդեր, որոնք անհատին աւելի լուսաւոր ապագայ մը և զերբնականին տանող ճանապարհ մը կ'ուզեն տեսնել զիտութեան և ճարտարարուեստի յառաջդիմութեան մէջ: Սակայն պէտք է զիտնալ որ քաղաքակրթութիւններն ալ իրենց անկման շրջանները ունին:

Մենք շատ հեղ, Արեւմտեան քաղաքակրթութեան մակերեսային, երևութական փրփուրն է որ կը հաւաքենք: Մեր ազգային հաւաքականութեան մէջ ալ կը նշմարենք ատելութիւն, անհանդուրժողութիւն, երկպառակութիւն: Մեր դժբախտութեան մեծագոյն պատճառը սակայն, հոգևոր կեանքին պակասն է: Բազմաթիւ են անշուշտ սփռւոքային մեր կեանքն ի վեր ազգային, տնտեսական, ընկերային, մշակութային գետնին վրայ մեր կարիքները. սակայն ասոնցմէ զերազոյնը՝ անտարակոյս կրօնական ու հոգևոր պէտքն է: Ուրիշ բազմապիսի կարիքներ, այժմէական կրնան նկատուիլ: Եւ սակայն ինչ որ անհրաժեշտն ու անմիջականն է, ատիկա հոգևոր անունքն է որ բուն Հոգիէն տակաւ պարպուող մեր հոգին պիտի լեցնէ, պիտի լիացնէ: Հոգևոր և կրօնական պէտքը, հարկ է շեշտել, մեր գոյութեան հիմնաքարը կը կազմէ: Ատով է որ պատմութեան խուլ դարերուն՝ իբրեւ զերազոյն ապաւէն փարեցանք և տեսականացուցինք մենք զմեզ: Այս հասկացողութեամբ էր նաև որ դարերով անմար փնաց մեր հաւատքին վերև Լուսաւորչեան կանթիլը:

Զ. Ա. Զ.

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ԶԱՐԻՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

«Զի» է գլի հանապարհի ամբարացսց
յաջողեալ են: (ԵՐԵՄ. ԺԲ. 1)

Երուսաղէմէն գէպի հիւսիս արեւելք մի քանի մղոն հեռաւորութեան մէջ, հին աստեղ քաղաք մը կար որ Անաթովթ կը կոչուէր: Այս քաղաքը Երեմիա մարգարէին ծննդավայրն էր: Մարգարէն կենաց բանը յաճախ քարոզած էր Անաթովթ քաղաքի իր այս ծննդավայրի ժողովուրդին: Բայց անոնք փոխանակ զգաստութեամբ ու պարկեշտութեամբ ապրելու, անառակութեամբ լի կեանք մը կը վարէին: Եւ փոխանակ արդարութեան ու ճշմարտութեան արտայայտման հանդիսանալու, մոլութիւններու գերի եղած էին: Ուրիշ խօսքով, փոխանակ Աստուծոյ ճամբուն հետեւելու, մեղքի ճամբայէն կը քալէին:

Զարմանալին սակայն այն էր որ Անաթովթ քաղաքի բնակչութիւնը որքան ամբարշտութեան մէջ կը յառաջանային՝ այնքան ճոխութիւններ ու նւթական հարբստութիւններ ձեռք կը բերէին:

Ասիկա Երեմիա մարգարէին մտքին մէջ անլուծելի խնդիր մը եղաւ, թէ ինչո՞ւ ամբարշտները կը յաջողին: Այս եղելութիւնը զինքը շատ կը յուզէր. որ մը առանձնութեան մէջ, խորունկ խորհրդածութիւններու մէջ թաղուած, Աստուծոյ առջեւ բացականչեց և ըսաւ. «Ինչո՞ւ ամբարշտներու ճամբան յաջող է»:

Այս հարցումը ոչ միայն Երեմիա մարգարէին մտքին մէջ երեւան եկած էր, հապաիրմէ առաջ Սաղմոսերգունքի միտքն ալ զբաղեցուցած էր մեծապէս: Քանզի ան ալ կը զիտէր յաճախ թէ ամբարշտները «Միշտ յաջող էին և հարստութիւն կ'աւելցնէին» (Սաղ. 24. 12): Աչքէ անցուցէք իր խօսքերը, մանաւանդ 36րդ, 38րդ, 48րդ և 72րդ (աշխարհաբարի մէջ 37, 39, 49 և 73րդ) սաղմոսները, և հոն պիտի հանգիպիք անոր արտայայտութիւններուն այս մասին: Նոյնպէս Յոր երանելին զիրքը կը զբաղի

այս խնդրով. «Արդարեւ ինչո՞ւ կը տառապի հարցումին պատասխան մը գտնելու համար և կ'ըսէ, «Ամբարշտներ ինչո՞ւ կ'ապրին կը ձերանան ու խիստ կ'ուժովան...» Աստուծոյ գաւազանը անոնց վրայ է (Յոր, ԻԱ. 7-15):

«Ինչո՞ւ ամբարշտներու ճամբան յաջող է»: Այս հարցումին պատասխանը ըստանալու համար նախ պէտք է որ ուրիշ երկու հարցումներուն պատասխանները գտնենք: Անոնցմէ մին է, ի՞նչ է յաջողութիւնը, իսկ միւսը ի՞նչ են յաջողութեան պայմանները: Երբ որ այս երկու հարցումներուն պատասխանները ստանաք այն ատեն զիւրութեամբ կը գտնենք մեր բուն հարցումին պատասխանը թէ «Ինչո՞ւ ամբարշտներու ճամբան յաջող է»: Ուրեմն մեր առջեւ ունինք երեք հարցումներ.

- (1) Ի՞նչ է յաջողութիւնը.
- (2) Ի՞նչ են այդ յաջողութիւնը ձեռք բերելու պայմանները.
- (3) Ինչո՞ւ ամբարշտներու ճամբան յաջող է:

Ա. Ի՞նչ է յաջողութիւնը: Յաջողութիւն հայերէն լեզուի մէջ կը նշանակէ բարօրութիւն, զարգացում, երջանկութիւն և բարեբաւտիկ կեանք: Մէկու մը համար յաջողած է կ'ըսենք, երբոր իր գործին մէջ յառաջդիմութիւն ունեցած է, հարստացած, ընկերութեան մէջ լաւ դիրք գրաւած՝ և իր եռնարկած գործերը ի գլուխ հանած է: Բայց պէտք է խորհիլ թէ յաջողակ մարդիկ զերծ են վրեպումներէ: Ըստ Սամուէլ Սմայլի, «Սխալ է կարծել թէ յաջողութիւն ունենալով մարդ աւելի կը յաջողի այլ յաջողութիւնը յաճախ սխալներ գործելով ձեռք կը բերուի»: Իսկ Յ. Ո. Շօ անուն հեղինակ մը կ'ըսէ, «Յաջողութիւնը բնաւ սխալ չգործելու մէջ է որ կը կայանայ, այլ գործուած սխալը երկրորդ անգամ չկրկնելու մէջ»:

Բայց յաջողութեան մասին աւելի լաւ գաղափար կազմելու համար պէտք է զայն երկու մասի բաժնենք. նւթական և բարոյական: Նւթական յաջողութիւն աշխարհիկ տեսակետէ ըմբռնուած յաջողութիւն է, իսկ բարոյական յաջողութիւն ըսելով կը հասկնանք Աստուծոյ տեսակէտէն եղածը՝ որ է մնայուն, տեսական և իրական յաջողութիւն:

Առևտրական կեսանքի մէջ ժողովուրդին կողմէ հիացումով կը դիտուին, Ամենիկայի մէջ, Էնտրիւ Գառնիկէ, Ռաքֆէլտը, Ճան Ուանամէյքըր, Վուլբուրթ, Յօրտ և ուրիշներ՝ որոնք անձնական նախաձեռնութեամբ յաջողած ու մեծամեծ հարստութիւններ գիշած են։ Ռազմագիտական ճիւղի մէջ Մեծն Ալեքսանդր, Յուլիոս Կեսար, Նաբոլիոն Պոնապարտ և այլ մեծ երկրակալներ՝ իրենց ձեռք բերած յաջողութիւններով, երկար դարերու ընթացքին, մարդոց աչքերը չլացուցած են։ Նոյն պէս գիտական, գեղարուեստական, ճարտարաւեստական, ընկերական, տնտեսական ու քաղաքական մարզերու մէջ, որքա՞ն անհատներ, իրենց համեստ պայմաններով տակաւ առ տակաւ մեծնալով բարձր գիրքերու հասած, ու նախանձ չարժեքաւորման յաջողութիւններու տիրացած են։ «Աշխարհիկ յաջողութեան մէջ տեսակ մը հմայք կայ որ մարդոց աչքերը աւելի դիւրաւ կը չլացնէ» կ'ըսէ Հէր անուոն հեղինակ մը։ Յիրաւի մեծ ճշմարտութիւն կայ այս խօսքին մէջ, քանզի մարդիկ հակամէտ են միշտ հիանալու երբ հանդիպին յապալսի յաջողութիւններու։

Աշխարհ ասոնց համար «յաջողած են» կ'ըսէ, և դրուատելով զանոնք՝ անոնց անուան շուրջ ներքողներ կը հիւսէ և գովեստներ կը շռայլէ։

Բարոյական յաջողութեան չափանիշը սակայն ո՛չ դրամն է, ո՛չ փողն ու պիւճանքը, և ո՛չ ալ ընկերական բարձր գիրքը, այլ անհատին ձեռք բերած ներքին գոհունակութիւնը։ Ամերիկայի նշանաւոր քարոզիչներէն, Հէնրի Ուօրտ Պիլըր կ'ըսէ, «Յաջողութիւնը ապահովարար խղճմտանքի մէջ է որ կը զգացուի վերջնականապէս»։ Քրիստոնեայ պարզ հաւատացեալ մը, կըրնայ աղքատ ըլլալ, կրնայ կրթական, քաղաքական ու զինուորական շքանշաններէ ու տիտղոսներէ զուրկ ըլլալ, բայց երբոր կ'ապրի իր խղճմտանքի ձայնին հետեւելով ուղղամիտ կեանք մը, և իրրեւ լուսաւորեալ մէկը իր լոյսովը կը լուսաւորէ իր շուրջը պատած խաւարը, հոգ չէ թէ աշխարհը զինք նկատի իսկ չ'առնէ, յաջողած է ան՝ բարոյական չափանիշներու տեսակէտով։ «Մեծագոյն յաջողութիւնը, ըստ Խմբրընի, այն վստահութիւնն է և կամ

լժան հասկացողութիւնը որ յառաջ կուգայ անկեղծ մարդոց միջև»։

Յիսուս ոչինչ ունէր պարծենալիք աշխարհիկ արժէքներու տեսակէտէն, բառին իսկական առումով աղքատ էր, երկինց թռչունները իրենց բոյները ունէին, աղուէսները իրենց որջերը, սակայն ինք իր գլուխը դնելու տեղ իսկ չ'ունէր։ Բայց և այնպէս իր կեանքը լի է բարոյական արժէքներով, և այդ իսկ պատճառաւ աշխարհի պատմութեան մէջ յաջողութեան ամենայնալուսն օրինակը կը հանդիսանայ մարդոց։ Քանզի իրեն ապրած այդ պարզ կեանքին հետեւնքն էր որ աշխարհի քաղաքակրթութիւնը յեղաշրջուեցաւ հիմնովին, և որով ինք ընկերութեան պատմութեան մէջ նոր դարագլուխ մը բացաւ։

Նմանապէս իրեն հետեւողներէն, Տարսոնացի Պօղոս, Օգոստինոս, Ոսկերեան, Լուսաւորիչ, Սահակ, Մեսրոպ, Քաջն Վարդան, Ներսէս Շնորհալի, և այլ մեծ մարդիկ կրօնական կալուածի վրայ իրենց յաջողութեամբը մարդկութեան համար մեծամեծ ծառայութիւններ մատուցին։ Աստուած ասոնց վերէն կը նայի և յաջողած են կ'ըսէ։

Աշխարհիկ արժէքներով չափուած յաջողութիւնը առժամեայ հանգամանք միայն կը կրէ իսկ բարոյական չափանիշով ճշգրտած յաջողութիւնը մնայուն ու տեւական է։ Այս յաջողութիւններէն մէկը տեսանելի է ու շօշափելի, բայց միւսը անտեսանելի ու վերացական։ Առաջինը կը խօսի մարդոց զգացումներուն, իսկ վերջինը օրտին ու հոգիին։ Երկուքն ալ կարեւոր են ու արժէքաւոր, սակայն վերջինն է որ գոհացում կուտայ մարդու ամենաբարձր կարողութիւններուն և հոգիի վսեմագոյն իղձերուն։

Բ. Խճճ Են յաջողութեան պայմաններ։ Իրաւ է թէ երբեմն մարդիկ առանց անձնական արժանիքի լոկ բախտի բերումով նախան արժանիքներու կը հասնին, և ընկերական բարձր գիրքերու կը հարստութիւններ կը տիրանան, բայց ասոնք բացառութիւններ են։ Ընդհանրապէս յաջողութիւնը կախեալ է արտաքին ու ներքին շատ մը պայմաններէ, որոնք եթէ նպաստաւոր են անիկա կը ժպտի, իսկ եթէ աննպաստ, ձախողութիւնը կը դիմաւորէ մեղ իսկոյն։

Մարդ մը որքան ալ ճարպիկ առևտր-

րական մը եղած ըլլայ, չի կրնար իր առեւտրական ձեռնարկները յաջողութեամբ գլուխ հանել, եթէ իր ապրած երկրին քաղաքական պայմանները աննպաստ են: Զորօրինակ, երբ երկիր մը ներքին կոիւնք մէջ է, և կամ արտաքին թշնամիներու հետ պատերազմի բռնուած է, հաղորդակցութեան միջոցները զաղրած են, և կամ ամէն վայրկեան ջարդի վախը ժողովուրդը անորոշ կացութեան մը մատնած՝ ասանկ պարագաներու՝ գործունէութիւն ցոյց տալ կը դժուարանայ: Մանաւանդ երբ երկրի մը մէջ ժողովուրդը կաշկանդուած է բռնապետութեան ճիրաններուն ներքեւ, և չի վայելեր քաղաքական, տնտեսական ու ընկերային ազատութիւն, այդ երկրի մէջ, ոչ միայն առեւտրական ձեռնարկները չեն յաջողիր, այլ նաեւ ընկերական, կրթական, տնտեսական ու կրօնական բոլոր շարժումներ ձախողութեան կը մատնուին:

Յաջողելու համար արտաքին լաւագոյն պայմաններու հետ զուգընթաց, ներքին պայմաններն ալ թողատու ըլլալու են: Օրինակի համար, մարդ մը խաղաղ ու ազատ միջավայրի մը մէջ ապրելով հանգերձ, ունենալու է նաեւ հետեւեալ առաւելութիւնները.

1. Ֆիզիքական առողջ տրամադրութիւն և գործելու եռանդ.

2. Զեռնարկած գործին շուրջ մասնագիտական ծանօթութիւն և փորձագութիւն.

3. Իր գործին մէջ յարատեւութիւն և ձկունութիւն.

4. Ըշգապահութիւն, ձեռներէցութիւն, ինքնավստահութիւն և գործին հանգէպ հաւատք.

5. Քաղաքավար վերաբերմունք և հեռատեսութիւն.

6. Աշխատասիրութիւն և ջանք.

7. Ուղղամտութիւն, մաքուր նկարագիր և ազնիւ վարք ու բարք:

Առողջութիւնը քայքայուած, ջղայնոտ ու հիւանդագին մէկը, և իր գործին հանգէպ եռանդէ ու խանդավառութենէ զուրկ անձ մը, որքան ալ փափաք ունենայ, չի կրնար պէտք եղած կորովը դնել իր գործին մէջ:

Իր ձեռնարկած գործին և կամ պաշտօնին շուրջ մասնագիտական ուսում ու փորձագութիւն չունեցող մը, և նոյնիսկ

նախնական կրթութենէ զուրկ անհատ մը, չի կրնար մրցիլ պատրաստուած ու ձեռնահաս անձերու հետ նոյն ասպարէզին մէջ:

Որեւէ գործի մէջ յաջողելու համար էական պայման է յարատեւութիւնը, և միջավայրի պայմաններուն յարմարող ձեւ կունտութիւնն ու չարքաշութիւնը: Հետեւաբար կասկածոտ, դիւրափոփոխ, ամէն փչող հովէն ասդին անդին տատանող ու հոսանքէն քշուող անձ մը չի կրնար իր ձեռնարկած գործը գլուխ հանել յաջողութեամբ:

Նոյնպէս անճշդապահ, իր խօսքը, իր յանձնագութիւնները չի յարգող անվստահելի անձ մը, ինչպէս նաեւ անհեռատես, ոչ ձեռներէց, և իր գործին վրայ հաւատք չունեցող մէկը իրաւունք չունի յաջողութեան դափնի պսակը ակնկալելու իր ձեռնարկներուն համար:

Մարդոց հետ մեր յարաբերութիւններուն մէջ քաղաքավար ըլլալ, ուրիշ պայման մըն է յաջողելու համար, որմէ զուրկ անձ մը, իր կոշտ ու կոպիտ վարմունքով, հրապարակը աղմկող անբաղձալի անձնաւորութեամբ, ամէն տեղ ու ամէն ատեն հակաճառող ու կարճատես բնաւորութեամբ, չի կրնար իր գործին արդարութիւն ընել, և հետեւաբար կը ձախողի իր գործին մէջ:

Յաջողութիւնը արգելող կարեւոր պատճառ մըն ալ ձուլութիւնն է, որմէ վարակուած անձեր կը զրկուին յաճախ յաջողութեան ժպիտէն: Աշխատասէր, զօհող, նշխիրող ու նուիրուող մարդիկ են որ իրաւունք կ'ունենան զիմաւորելու յաջողութիւնը:

Իսկ ուղղամտութիւն, ազնիւ նկարագիր, և բարի վարք ու բարք նմանապէս անհրաժեշտ յատկութիւններ են յաջողութիւնը ապահովելու համար:

Ուստի, մէկը՝ որ կ'անտեսէ վերոյիշեալ արտաքին ու ներքին, յաջողութեան հիմնական պայմանները, ով որ ալ ըլլայ, որ երկրի ու դարու մէջ ալ ապրի, զբրկուած է յաջողութեան դափնի պսակէն:

Գ. — Ինչո՞ւ ամբարիժեցնելուն նամբան յաջող է: Եթէ արդար մը յաջողի, շատ ուշագրութիւն չի գրաւեր, քանզի ժողովուրդը արդէն կ'ակնկալէ որ արդարը միշտ յաջողի, իսկ եթէ ամբարիշտը յաջողի, իսկոյն ամենուն աչքին կը զարնէ: Որով-

հետև ինչպէս Ֆէտրըս իրաւացիօրէն կը ժառանգէ, «Ամբարիշտին յաջողութիւնը աւելի հրապուրիչ է»: Նոյնպէս Թամարն մեծ ճշմարտութիւն մը կը յայտարարէ երբ որ կ'ըսէ, «Յաջողութիւնը մարդիկը կը գունակորէ, յիմարները հիացումի առարկայ կը դարձնէ, և անզգամները ուղղամիտ կը ձևացնէ», իսկ Սաւըթ կ'ըսէ, «Մարդու մը բախտ տուր, և ահա իմաստուն մէկը կը նկատուի»: Այսինքն մարդու մը նիւթական յաջողութիւնը անոր բոլոր թերութիւնները պարտկելէ զատ, զայն ուղղամիտ ու խելացի անձ կը ձևացնէ: Ահաւասիկ այս է որ ուղղամիտ մարդոց արդար ցասումը կ'արթնցնէ, և անոնց բացականչել կուտայ ըսելով, «Ինչո՞ւ ամբարիշտներու ճամբան յաջող է»:

Բայց իրականութիւնը այն է թէ արդար մարդու նման ամբարիշտն ալ կը յաջողի երբեմն, անոր համար որ յաջողութեան պայմանները կը լրացնէ:

Յաջողութիւնը ըսի, ունի իրեն յատուկ պայմանները, երբ մէկը յարգէ զանոնք կը յաջողի. հակառակ պարագային չի կրնար խուսափիլ ձախողութեան ծանր հարուածներէն: Իրաւ է թէ մարդիկ կան այսօր ուրոնք ամբարիշտ են, ո՛չ ուղղամտութեան կը հաւատան, ո՛չ ճշմարտախօսութեան, և ո՛չ ալ պարկեշտութեան, բայց իրենց գործին մէջ կը գործադրեն այդ սկզբունքները, լոկ ի սէր յաջողութեան: Ասոնք մարդկային փորձառութենէն գիտեն թէ յաջողելու համար մարդ իր գործին մէջ ուղղամիտ ըլլալու է, ապսպրանքները իր խոստմանը համեմատ ճիշդ ատենին կատարելու է, յաճախորդներու հետ քաղաքավարութեամբ վարուելու է, և առևտրական գործերու մէջ հեռաժամ ըլլալու է և այլն: Ծառոնացիները քրիստոնեայ չեն, բայց երբ տեսան թէ քրիստոնէական քաղաքակրթութեան արդի մեթոտները զարգացումի ատակ կ'ընեն ազգ մը, որդեգրեցին զանոնք և վերջին կէս դարու ընթացքին օգտուեցան անոնցմէ մեծապէս և զարգացան ազգովին:

Ուրեմն մարդ, ըլլալ անիկա արդար և կամ ամբարիշտ, եթէ անտեսէ յաջողութեան այս պայմանները, դատապարտուած է ձախողութեան: Քանի որ ամբարիշտը կը յարգէ այս պայմանները կը յաջողի իր գործին մէջ յաճախ: Միւս կողմէ մոռնալու

չենք սակայն քե ամբարիշտին այս յաջողութիւնը արտաքին է եւ քե ժամանակաւոր:

Ըստ Քուզինի, «Մնայուն յաջողութեան գաղտնիքը կը կայանայ ամէն բանին լաւ վախճան մը ունենալուն մէջ»: Յաջողութիւն մը որ առժամանակեայ է, և թէ լոկ աշխարհիկ արժեքներու վրայ հիմնուած, թէ և արհամարհելի չէ, բայց զուրկ է լաւ վախճանի մը յանգելէ: Նաբոլէոն կ'ըսէր, «Նախախնամութիւնը պատերազմի ատեն ամենավերջին պահեստի ոյժ ունեցողին կողմն է»: Այս խօսքը, ի հարկէ, հեռու չէ ճշմարտութիւն մը ըլլալէ, սակայն և այնպէս մնայուն յաջողութեան շահելու տեսակէտէն ենթակայ է քննադատութեան: Վարդան և Վարդանանք, իրաւ է թէ թշնամիի վիթխարի ոյժին առջև խոնարհեցան, բայց միւս կողմէն բարոյական յաջողութեան տիրացան: Այլ բառերով, ճակատամարտը կորսնցուցին, սակայն պատերազմը շահեցան: Առժամապէս ձախողեցան, իսկ յաւիտենական արժեքներու տեսակէտէն, յաջողութեան դավին պատկին արժանացան: Հրէից բանաստեղծը կ'ըսէ, «Արդարին քիչ բանը շատ մը ամբարիշտներու առատ ըստացուածքէն ազէկ է» (Սաղ. ԼԷ. 16):

Շիտակ է թէ Նաբոլէոն մեծամեծ յաջողութեանկներ շահեցաւ, բայց իր կեանքին վերջին վեց տարիները Ս. Հելինէ կղզիին մէջ անցուց, աքսորութեան սև հացին հետ կապելով իր ճակատագիրը: Դերմանիոյ Ուիլհէլմ կայսրը, Թիւրքիոյ կարմիր Համիտը թէ և սանձարձակօրէն իրենց ուզածը ըրին, իբրև զահակալ երբ բազմած էին գահին վրայ, սակայն լոնջ եղաւ իրենց կեանքին վախճանը. ամօթալի անկում, ձախողութիւն և սև ճակատագիր: Լիւզիոյ թագաւորը կրիսոս, որ հին աշխարհի մեծահարուստ անձն էր, և իր նիւթական ճոխութեանց վստահած՝ կը կարծէր թէ ամենահերձանիկ մարդն է: Երբոր հարցուց Սոլոնի թէ ո՞վ է աշխարհի մէջ ամենահերձանիկ անձը, Յունաստանի մեծ իմաստունը յուսախար ըրաւ զինքը՝ իր անունը չտալու և աւելցուց թէ «Ամէն բանի վախճանն է գովելը»: Կրիսոս այս խօսքին լման նըշանակութիւնը այն ատեն միայն հասկեցաւ երբ պարտուեցաւ Պարսից կիւրոս թագաւորի ոյժին առջև, և քիչ մնաց խարոյկին

վրայ ողջ ողջ պիտի այրուէր եթէ արժանացած չլլար Կիւրոսի զթուփեան:

Ատուֆ Հիթլէր, համաշխարհային երկրորդ պատերազմի առաջին տարիներուն ի՛նչ մեծ յաջողութիւններ ձեռք բերաւ, քիչ մնաց Մեծն Բրիտանիոյ աշխարհածաւայ կայսրութիւնը պիտի տապալէր, Ռուսիոյ ընդարձակածաւալ երկիրը պիտի կործանէր, Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց ազատութիւնը պիտի սահմանափակուէր, և աշխարհի քաղաքակրթութիւնը հազար տարի ետ պիտի երթար: Բայց ի՛նչ եղաւ ամէն մարդու հիացումին առարկայ դարձող և մարդոց աչուքները շլացնող յաջողութեան վախճանը:

Ամբարիշտը կրնայ յաջողիլ, բայց վերջի վերջոյ ատիկա իրեն անկուսմին պատճառ կը դառնայ: Հռովմի մեծ ատենաբանը, Կիկերոն կ'ըսէ, «Այն որ միշտ յաջող է առաքինութեան հանդէպ չի կրնար յարգանք ունենալ»: Եւ ահա՛ այս տեսակ մարդոց համար Թրանքլին, «Յաջողութեան մէջ չափաւոր եղիր» խրատը կուտայ: Խարդախութեամբ զիզուած հարստութիւն մը, անարդարութեամբ ու անիրաւութեամբ շահուած դրամը, օրհնութիւն մը ըլլալէ աւելի անէծք մըն է շահողին համար: Նենգութեամբ շահուած դրամ մը մարդուն արդար քրտինքովը ձեռք բերուած հարստութիւնն ալ կորստեան կ'ենթարկէ: Երբ որ չէնքի մը հիմը սխալ է, ուշ թէ կանուխ դատապարտուած է անկման: Եւ անկումը այնքան մեծ պիտի ըլլայ որքան չէնքի մը բարձրութիւնը: Սաղմոսեղծուն կ'ըսէ, ամբարիշտը «կը դիզէ՝ բայց չի դիտեր թէ ո՞վ պիտի առնէ զանոնք» (Սաղ. ԼԹ. 6):

Նաբոլէոն՝ երբոր կեանքի փորձառութեան դառն բաժակը խմեց, խոստովանեցաւ և ըսաւ, «Մեծն Աղեֆանդը, Յուլիոս Կեսար, Շարլման եւ ես կայսրութիւններ հիմնեցինք, մեր սեղծագործութիւնները սակայն ի՞նչ կարողութեան վրայ հիմնուած էին,

չէ՞ որ ոյժի վրայ: Բայց Յիսուս իր կայսրութիւնը միայն սիրոյ վրայ հիմնեց, եւ անո՛ր բիւրաւոր մարդիկ տակաւին այսօր իսկ կը զոհուին իրեն համար յօժարաբար»: Ասոր պատճառը այն էր որ անոնց ձեռք բերածը նիւթական յաջողութիւն էր, որուն արդիւնքը ժամանակաւոր եղաւ, իսկ Յիսուսի յաջողութիւնը բարոյական էր և հեռաւ բար եղաւ մնայուն ու տեսական: Նիւթական յաջողութիւնը շատ շատ միջնա գիւղական մեզի կ'ընկերանայ, և անկէ անդին այլեւ կը հրաժարի մեզմէ, իսկ բարոյական յաջողութիւնը միշտ և ամէն առիթ մեր մնայուն ու անկողոպտելի գանձն է:

Ուստի, «Չարերուն համար մի՛ նեղանար, անօրէնութիւն գործողներուն մի՛ նախանձիր, վասնզի անոնք խոտի պէս չուտով պիտի կորսուին և կանանչ խոտի նման պիտի չօրնան» (Սաղ. ԼԷ. 1-2):

«Մի նեղանար իր ճամբան յաջողութեամբ գացողին համար, ու խաբէութիւն ընող մարդուն համար...: Վասնզի չարագործները պիտի կորսուին... քիչ ժամանակ ետքը ամբարիշտը պիտի չըլլայ, և անոր տեղը պիտի փնտռեն և ինք հոն պիտի չգտնուի» (Սաղմ. ԼԷ. 7-10):

«Մի վախնար երբ մարդ մը կը հարստանայ, ու անոր տանը փառքը շատնայ, վասնզի մեռնելու ատեն ամենևին բան մը իրեն հետ պիտի չառնէ, ու փառքը իր ետեւէն պիտի չերթայ» (Սաղ. ԽԹ. 16):

Հիշից բանաստեղծին այս խօսքերը մարդկային զարաւոր փորձառութենէ բղխած ճշմարտութիւններ են: Բարոյական յաջողութիւնն է միայն որ անկողոպտելի է, տեսական ու մնայուն: Այն որ ձեռք բերած է բարոյական այս յաջողութիւնը գտած է արդէն կեանքի իրական ու յաւիտենական գանձը՝ որ իրմէ բնաւ ետ չպիտի առնուի:

ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ

Յրէզնո, Գալիճորնիա

ԿՐ ՄՏԱԾԵՄ

ԹԷ ԳՈՒՑԷ...

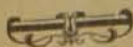
Յարգանքի մեր բացառիկ ամբհանդէս
ՏԻԱՐ ՅԱԿՈԲ ՄԵԼԻՔԵԱՆՆԵ

Կը մտածեմ թէ գուցէ չէ անցած կեանքս ունայն,
Գուցէ կրցած եմ բողոս քանի մը երգ մարդկութեան,
Գուցէ կրցած ըստփել բախակից մը իմ նամբուն՝
Կաթիլ մը սէր տալ մէկուն, ուրիշի մը՝ շող մը յոյս:

Եւ, ո՞վ գիտէ, թերեւս տեսած է Մէկն անաւոր
Իմ մեղքերուս հետ նաեւ հոգւոյս տենջանքը հրգոր.
Տանարին մէջ, ո՞վ գիտէ, թերեւս Յիսուսն է կեցած,
Գանձանակին դիմացն ուր ես ալ լուսաւ եմ նեցած:

Արդէն ինձ մերթ կը թլի բացասքուած ամէն բան,
Մերթ քաղցր այնպէս լուսաւոր կը թլի ինձ այս նամբան,
Ու կը թլիմ մօտեցած ա՛լ երազին հեռաւոր,
Կը թլի ջախ ալ ինձի հիմա բարի եւ աղօտ:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԸ ՈՒ ՄԵՐԱՏՈՒՆԸ

Բանաստեղծ մը գանգաճեցաւ մեծասունի մը մասին,
Եւ աղաչեց որ Արամազդ իրաւունք սայ իր դասին.

Զանոնք երկուք աճեան կանչեց Արամազդ,
Ներկայացան. մին ազգազուն ու վրսիս,
Ոսկիներով միւսն ակաղձուն ու գոռոզ:

— Գըքա ինձի, Ողիմպոսի տիրական,
Զունիմ ոսկի, ունեցածս է լոկ հաննար
Որուն մարդիկ նախարակիս մ'իսկ չեն տար.
Մանկութենէս ի վեր այսպէս դառնօրէն
Ինչո՞ւ քաւեմ մեղք մը որուն պարտական
Զեմ զգար զիս կ'ըսէ քերթողն դառնօրէն:
Իսկ ոտիսիս պարագան նիւթ հակառակ,
Կուտի մը պէս, ոչ սիրտ ունի ոչ ալ խելք,
Խնկարկունք կը կազմեն շուրջն իր ակումբ:

Ժպիտ մ'անցաւ Արամազդի քրքներէն,
Դուն անարժէք կը զսնես ինչ որ ունիս,
Երբ զիսես թէ պիտի հնչեն դարեր վերջ,
Երգերդ հրգօր սերունդներու հոգիին.
Բայց երբ հողին վերադառնայ մեծասուն,
Իր թռուներն իսկ պիտի մօռնան զինքն իսկոյն:

Քեզ ընտրեցի մեծահամբաւ ըլլալու,
Իրեն տըլի բարիքներն այս աշխարհին.
Թէ կարենար գիտակցիլ մեծասունն
Իր նստիկն վայրկեանի մը համար գէթ
Այն աճեն ինք իր բախտին դէմ, ոչ թէ դո՛ւն,
Պիտի ընէր դառնաբախի՞ծ իր գանգաճ:

Թրգմ. Ի. Ք.

ՆԵԱՄԻՐԱԿԱՆ

ՍԱՐԴՈՆԻ ՀԱՏՈՒԱԾԱԿՈՂՄԸ

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱԽՏԱԿ

22. Իր հօրը հարկէն աւելի, յաւելածականորէն գրի իր վրայ. 23. յետոյ, ապուռն⁽⁸⁵⁾, թագաւորութիւնը ապահովեւ համար, 24. բոլոր արաբները ընդվզել աւել ճաթային դէմ. 25. (բայց) ես, Ասորեստանի թագաւորը, թագաւոր չորս ծագերու, 26. որ կը սիրէ ճշարտութիւնը, և նենգութիւնը խորշանքն է իրեն, 27. իմ մարտիկ զունգերը յիշայի օգնութեան 28. զրկեցի, և կոխարտեցին բոլոր արաբները. 29. Ուապուռն, և իր հետ (գտնուող) զինուորները, կաւանքներու մէջ նետեցին, և 30. բերին նծի, և վանդակեցի զիրենք, և 31. այլեցի զիրենք աւագ դրանս ագուցակին. 2. Ուլիսը, Բարթաքայի պետը, 33. սնատանան, Բարթաքայի պետը, 34. ամաթէան, Ուրազազապուռնայի պետը, 3. Մարաստանը, որոնց տեղը հեռու է, որս, թագաւորներուն՝ հայրերուս (օրով) 3. Հէին արչաւած Ասորեստանի սահմանը, և ոչ ալ կոխած իր հողը. 37. Տիրոջս, Աշուրին շքեղութեան սարսափը, զգետնեց զիրենք. 38. մեծ երիվարներ, քարահատոր(ներ)⁽⁸⁶⁾, լրջաքար(եր) իր լեռնէն կտրուած⁽⁸⁷⁾, 39. դէպի Նինուէ, տէրու թեանս քաղաքը բերին, և համբուրեցին ոտքերս. 40. քանի որ, (այսպիսի) առաջնորդներ, անոնց դէմ ձեռք բարձրացուցած էին, 41. աղաչեցին տէրութիւնս, և դաշինք խնդրեցին. 42. սպաներս, իրենց երկրին սահմանային վերակացուները, 43. իրենց հետ զրկեցի, և այդ քաղաքները բնակող ժողովուրդը 44. ոտնակոխ ըրին, և խոնարհեցուցին իրենց ոտքերուն. 45. հարկ (և) տուրք տէրութեանս համար, գրի իրենց վրայ. 46. Բաթուշարի՝ գաւառ մը, աղային⁽⁸⁸⁾ երկիրներու կողմը, 47. հեռաւոր Մարաստանի մէջ, Պիզնիի սահմաններուն վրայ՝ լրջաքարի լեռան, 48. զոր թագաւորներուն՝ հայրե-

րուս միջև, ոչ ոք էր կոխած իրենց երկրին հողը, 49. Սիտիրբառնան, Էբարնան, հզօր պետեր, 50. որոնք չենթարկուեցան իմ լուծին, իրենք և իրենց ժողովուրդը, 51. իրենց ձիերը, եղերը, հօտերը, (և) երկսպաստանի ուղտերը, 52. իրենց մեծագին աւարը, փոխադրեցի Ասորեստան. 53. Պազու⁽⁸⁹⁾, հեռաւոր վայր (գտնուող) գաւառ մը, 54. անապատի ճամբայ մը, աղային հողամաս մը, (և) ծարաւի տեղ մը. 55. հարիւրքսան երկվեցեակ ժամ, աւագային հողամասի, եկքանի և կարմրագոյն քարի⁽⁹⁰⁾, 56. ուր օձեր և կարիճներ, մըրջիւններու պէս, կը վխտային գետնի⁽⁹¹⁾ վրայ. 57. քսան երկվեցեակ ժամ, խազուի⁽⁹²⁾ երկրէն, (որ է) երկնաքարի⁽⁹³⁾ լեռ մը, 58. ետևս լքեցի, և անցայ, 59. այդ գաւառը, որ հին ժամանակներէն սկսեալ, 60. ոչ մէկ, ինձմէ առաջ, նախորդ թագաւոր եկած էր. 61. Տիրոջս՝ Աշուրին հրամանով, յաղթապանծօրէն հոն քաղեցի. 62. Գիսուռն⁽⁹⁴⁾, խալտիլի թագաւորը, Ագապուռն⁽⁹⁵⁾, Իլիթաթուի⁽⁹⁶⁾ թագաւորը, 63. Մանսագուռն⁽⁹⁷⁾, Մակալանի⁽⁹⁸⁾ թագաւորը, 64. Եաքա զշոն՝ Տիսրանի⁽⁹⁹⁾ թագուհին, 65. Սապիսուռն՝ Քատապայի թագաւորը, 66. Նիխարուռն՝ Կաուանի⁽¹⁰⁰⁾ թագաւորը, 67. Պազուռ զշոն՝ Իսիլուամի թագուհին, 68. Սապազիրուռն՝ Պուտայի թագաւորը, 69. ութը թագաւոր, այս գաւառի մէջէն, սպանեցի, 70. զարիի պէս կամեցի իրենց մարտիկներուն զիակաները. 71. իրենց աստուածները, իրենց ինչքերը, իրենց աստուածքները, 72. փոխադրեցի դէպի Ասորեստան. Լալիէ՝ 73. Եատի թագաւորը, որ գէնքերուս առջեւէն փախած էր, 74. իր անձին նկատմամբ (ունեցած) իր սարսափը, հարուածեց զինքը, և դէպի Նինուէ, 75. եկաւ իմ ներկայութեան, և ոտքերս համբուրեց. 76. զթացի իր վրայ, և Պազիի այդ գաւառը, 77. իրեն յանձնեցի. 78. զօրութեամբը Աշուրին, Սինին, Շամաշին, Նապուին, Մարտուքին, Նինուէի Իշթարին, 79. (և) Արպէլայի Իշթարին, նուաճեցի բոլոր ամբարիշտ ոսոխները. 80. հրամանովը իրենց աստուածու թիւններու՝ իշխանները հակառակորդներուս, 81. եղգներու պէս (զօրս) փոթուրիկը կը ծռէ, 82. ծովաբնակ թագաւորները, որոնց պատերն էին ծովը, 83. որոնց

ամբողջ էր հեղեղը, որոնք կը վարէին նաւ մը, կառքի⁽¹⁰¹⁾ մը պէս, 84. թիւեր էին լծուած (հոն) փոխանակ ձիերու. 85. վախէն ընկճուեցան, բաբախեցին իրենց սրտերը, և

Հ Ի Ն Գ Ե Բ Ո Ր Դ Ս Ի Ի Ն Ա Կ

1. զգալուեցին⁽¹⁰²⁾ (իրենց) մաղձը, չունէին ոչ մէկ մրցակից, իմ գէնքերը ընդգիմութիւն չէին գտներ, 2. և զլա նախորդող իշխաններուն միջև, ոչ ոք կը հաւասարէր ինծի. 3. անոնք, որոնք այսպէս նա չէին հայրերս՝ թագաւորները, և հակառակութեամբ ընդգիմադարձած, 4. Աշուրին՝ տիրոջն հրամանով, ձեռքերուս մէջ ինկան. 5. գծուարամատոյց պատեր, որոնց քարերը փշրեցի, բրուտի անոթին պէս. 6. իրենց անթաղ մարտիկներուն գիակ(ները) կերցուցի գալին. 7. իրենց պահուած ինչքերը Ասորեստան փոխադրեցի. 8. աստուածները՝ իրենց նեցուկները, իբրև աւար հաշուեցի. 9. ոչխարներու պէս, քշեցի իր բարդաւաճ ժողովուրդը. 10. անոր, իր կեանքը փրկելու համար, ծովուն մէջտեղ, խոյս էր տուած, 11. իմ թակարգէն չի կրցաւ խուսափիլ, և չազատեց իր կեանքը. 12. աշխոյժ երիվորը հասաւ բազրիկները, 13. թուզուի մը պէս, լեռնէն որսացի զայն, և կապեցի իր թևածայրերը. 14. իրենց արիւնը, ճեղքուած (թումբի) մը պէս, հոսել տուի լեռներու զառթափէն.

Տ Ա Ս Ե Բ Ո Ր Դ Տ Ա Խ Տ Ա Կ

15. Սուրբէնները՝ վրանարնակները, որոնց տեղը հեռու է, 16. ամպրոպի կատաղի բախիւնին պէս, խլեցի իրենց արմատները. 17. անոնք, որոնք ծովը համարած էին իր (իրենց) ամբողջը, լեռը իր (իրենց) ամբողջիւնը, 18. ոչ մէկը, խուսափիլ տուի ծուղակէս, 19. ոչ իսկ, դասալիք մը փախաւ. 20. հրամայեցի որ, ծովայինները լեռներու մէջ, և լեռնայինները ծովու մէջ բնակին. 21. Աշուրին՝ տիրոջն հրամանով, իմ մրցակիցը ո՞վ կրնայ ըլլալ. 22. թագաւորութեան մէջ, կամ թագաւորներուն, հայրերուս միջև, 23. որո՞ւն իշխանութիւնը, փառաւոր էր իմինէն ա-

ւելի. 24. ծովէն, սապէս կը խօսէին իմ ոտխները. 25. «Ո՞րք կրնայ երթալ աղուէսը, արեւու առջևէն». 26. էլամը (և) Գուլթուն՝ ամբարտաւան իշխաններ, 27. որոնք թշնամութեամբ պատասխանած էին, թագաւորներուն՝ հայրերուս. 28. Աշուրի տիրոջն զօրութեան մասին, զոր գործադրած էի բոլոր թշնամիներուս վրայ, 29. լսեցին, և ահ և սոսկում տեղաց իրենց վրայ, 30. որպէսզի, ոչ մէկ ոտնձգութիւն (պատահի) իրենց լեռներու սահման(ներուն) վրայ. 31. իրենց պատգամաւորները⁽¹⁰³⁾, սիրոյ և խաղաղութեան համար, 32. զէպի Նինուէ, իմ ներկայութեան զրկեցին, և 33. մեծ աստուածներու անունով երդուեցան. Աշուր, Շամաշ, Պէլ և Նապու, 34. Նինուէի իշխարը, Արպէլտի իշխարը, ոտխներուս վրայ, 35. յաղթակածօրէն զիս կարգելէն վերջ, հասայ և ես, իմ օրտփափաքին. 36. բաղմաթիւ թշնամիներուս նուաճումին մէջ, 37. զորս, մեծ աստուածներու՝ տէրերուս ձեռնտուութեամբ, ձեռքերս էին գրաւած, 38. Ասորեստանի և Աքքատի տաճարները կանգնել տուի, և 39. արծաթով, սկիւղով պատեցի, և շողշողացուցի ցօրեկուայ պէս. 40. այդ օրերուն, Նինուէի ճակտի պալատը, 41. զոր իմ հայրերը՝ նախորդ թագաւորներն էին կառուցած, 42. բանակատեղիի կարգաւորութեան համար, (և) մատակարարելու պահպանութեան, 43. ջորիներ, կառքեր, գէնքեր, պատերազմի պիտոյք, 44. և թշնամիին աւարը, ամէն տեսակի, 45. զորս, Աշուր՝ թագաւորը աստուածներու նուիրեց իրբև թագաւորութեանս բաժինը, 46. ձիերու հոգածութեան (և) կառքերու գործածութեան համար. 47. այդ վայրը, շատ փոքր էր ինծի համար, և երկիրներու ժողովուրդները, 48. աղեղիս կողոպուեալ, իրենց բերել տուի մարկեղը (և) աղիւտի կազապարը, և 49. (չայրուած) աղիւտներ պատրաստեցին. Այդ պղտիկ պալատը, 50. բոլորովին քանդեցի, և ընդարձակ հողմաս մը, 51. իբրև յաւելուած, զաւտեց յապաւեցի, և 52. աւելցուցի անոր վրայ՝ Կրաքարով, տոկուն լեռներու քարով, 53. նետեցի իր հիմը, և գարատափ մը լեցուցի. 54. ժողովեցի Հիթիթի թագաւորները և անգր-գետի⁽¹⁰⁴⁾

Ն Օ Թ Ե Բ

85. Winckler կը նոյնացնէ զայն արա-
բական Wababին հետ:

86. Daggas յատուկ անուն մը չէ հոս,
այլ հասարակ, steinblock «քարահատոր»
նշանակութեամբ, տես Poebel, Mitteilungen
der Vorderasiatischen Gessellschaft, 1921, էջ 36:

87. Կարգալ՝ hi-ib "broken," և ոչ թէ
R. C. Thompsonի արտագրութեամբ ti-ib
"the choice (product)" որովհետեւ, ti բնեռա-
գիրը, ունի նաեւ hi, he, վանկային-ձայն-
նական արժէքները, Chrestomathie Accad-
ienne, Paul Naster, Louvain, 1941, էջ 14:

88. Bit tabti «աղային երկիր», սոււմ.
E-Mun, էլլպուրգ լեռներու (Պիլլի, Տէմա-
լէնտ) հարաւային-հարաւ-արեւելեան կողմը
կը տարածուի, զոր թագազաթփաղասար
երրորդ, իրրե հիւսիսային սահմանը իր
կայսրութեան կը յիշատակէ, Zeitschrift für
Assyriologie, 1936, էջ 183:

89. mātu Ba-a-zu, Ս. Գրական ԴԴ է LXX
'Քնէ, Երեմ. XXV, 23, El-Djofի և Teimaի
կամ el-Elaի միջև, Revue Biblique, 1911,
էջ 104. Ludwig Koehler, Lexicon In Veteris
Testamenti Libros, Leiden, 1948, էջ 113:

90. abnu Ka sabiti «վիթի բերան» վար-
դագոյն քար մըն է, կարմիր գոյնով, սոււմ.
ka-gi-nā, արիւնաքար (hématite). R. C.
Thompson, A Dictionary of Assyrian Chemis-
try & Geology, Oxford, 1936, էջ 87:

91. Ugaru աքքատացած ձևն է սկըզբ-
նական սուսերականն à-garի:

92. mālu Ha-zu-u, բաղդատեւ Ս. Գրական
ԴԴ LXX Aξω, Ծնն. XXII, 21. Forrer կը
նոյնացնէ զայն El-Haşaի հետ, Nedschdի,
Պարսկական-ծովածոցի և Բաբելոնի միջև,
Reallexicon für Assyriologie, հատ. I, 1932,
էջ 441:

93. abnu Shaggilmut այն քարն է որ կը
փրթի երկնքէն, որոտախառն անձրևի մը
լնթացքին, պարունակուած ըլլալով միջին
երկնքի մէջ, պարսաքարի մը կտրուածքով,
և թերեւս իր մահացու յատկութիւններուն
համար, «մահուայ խաղողի կուտ» grape
stone of death կարելի է թարգմանել զայն,
«օթերեւութաքար» «երկնաքար» meteorite,
կամ «չանթ, կայծակ» thunderbolt, անոր

գիրիմաց բացատրութիւնն է, R. C. Thomp-
son, A Dictionary of Assyrian Chemistry and
Geology, Oxford, 1936, էջ 112:

94. amāl Kī-i-su, հաւանաբար արաբական
ծագումով كيس, Revue Biblique, 1911, էջ
209:

95. amāl Ak-ba-ru, հաւանաբար արաբա-
կան ծագումով اكبر, R. B. 1911, էջ 209:

96. Il-pi-a-tu F. Hommel կը նոյնացնէ
զայն, Պաղոմէոսի Օլաֆիային հետ, Ethno-
logie und Geographie des Alten Orients, Mün-
chen, 1925, էջ 559:

97. Man-sa-ku, հաւանաբար արաբական
ծագումով منك, R. B. 1911, էջ 209:

98. Ma-ga-la-ni, արաբական հողամաս
մըն է որ կը նոյնանայ Պաղոմէոսի Տախա-
րիներուն հետ. Պաղոմէոս կը զետեղէ Տա-
խարիները Մարիթա լեռներու հիւսիսը,
այսինքն Ուատի-էտ-Տալասիի աջ ափին
վրայ գտնուող ամբողջ հողամասը. Trude
Weiss Rosmarin, Aribi und Arabien in das
Babylonisch-Assyrischen Quellen, Journal of the
Society of Oriental Researchի մէջ, 1932, էջ
35:

99. mātu Di-ih-ra-a-ni, բոս Glaserի, Ja-
mamaի հարաւակողմը, հաւանաբար Wadi
-ed-Dawasirի մէջ. Skizze der Geschichte und
Geographie Arabiens. Berlin, 1890, էջ 268:

100. ālu Ga'-u-a-ni, արաբական ծագու-
մով جو, Zeitschrift für Assyriologie, 1936,
էջ 184:

101. ʾišu Narkabtu, երբ. מרכב, արաբ.
ماركبة, ասոր. مراكبة, եղիպտ. marakabut,
արամ. מרכב, սոււմ. gish Gigr խորհրդա-
նիշն է:

102. Ma'u բայարմատէն, որ մաղձի
փոխումին համար կը գործածուի, F. Küch-
ler, Beiträge zur Kenntnis der Assyrisch-Baby-
lonischen Medizin, Leipzig, 1904, էջ 42:

103. amāl Mar-shipri, սոււմ. ʾamāl Kin-gi-a
խորհրդանշերէն կը բաղկանայ:

104. E-bir-nari կը ցուցնէ եփրատի ա-
րեմական կողմը գտնուող բոլոր երկիրները:

ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ԱՐԳ. ՉԶՋԱՆԵԱՆ

(Շարունակելի՛) 4)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԵՂԻՇԷ ՊԱՏՄԱԳԻՐ

ԵՒ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

ՄԱԶԴԷԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՒ ԱՆՈՐ ԴԱԻԱՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Որմիզդին և Արհմին ընտրած 6 Ամ-
շասպանդները, Մազդէականութեան մէջ
ծնունդ առած են: Որմիզդին կողմէն ըն-
տրուած առաջին չորս Ամշասպանդները
աշխարհիս բարոյական բարութիւնները, իսկ
երկու վերջին Ամշասպանդներն ալ նիւթա-
կան բարութիւնները կը բարացուցէին: Ամ-
շասպանդները, ոգիներու անձնաւորութիւն-
ներն էին, որոնք՝ Ահուրամազդային կամ
Որմիզդին գլխաւոր խորհրդականներն ու
օժանդակներն էին:

1. Վօհու-Մանօն, «վեհիմաց» «բարի
ոգին» ոգի մը կը խորհրդանշանակէր, որ
ամենուրեք բարութիւն կը սփռէր: Այս
ոգին՝ Մազդէականութեան մէջ միւսնոյն
ժամանակ հաշտութեան, համաձայնութեան
և համերաշխութեան ոգին էր: Ան՝ ապրող
բոլոր էակները ամէն տեսակ չարիքներէն,
պատահաններէն կը պահպանէր: Ան՝ մար-
դոց ուղղութիւն և ճամբայ ցոյց կուտար,
զանոնք գէպիբարին առաջնորդելու համար:
Ան՝ մարդկային սիրտերէն աղտոտութիւն-
ներ, գէշ և յոռի մտածումները, գէշու-
թիւններ հեռու կը վանէր: Ան էր, հօտե-
րուն և արջառներուն պահապանը և ա-
ւանդութիւնը անոր կ'ընծայէր իբրև ստեղ-
ծիչ հօտերու և արջառներու:

2. Աշա-Վահիստա-ն, սրբութեան և
ուղղութեան ոգին էր: Ան՝ ճշմարտութիւ-
նը, սրբութիւնը և օրէնքը կ'անձնաւորէր:
Իր զօրութեան և հանճարին շնորհիւն էր
որ օրէնքները կը ծնէին, կը ծաղկէին և
կը զարգանային և վերջապէս կ'ընդհանրա-

նային: Ան միւսնոյն ժամանակ, գլխաւոր
ներկայացուցիչն էր պաշտամունքի պաշ-
տօնին, զոհերու և զօհագործութեան զոր-
ծերուն և ան էր որ մարմինները լուսաւոր
և պայծառ կ'ընէր: Ան՝ յարատեւութեամբ
չար ոգիներուն գէժ կը մաքաւէր և իր
պատերազմներու և աղօթքներու շնորհիւ
անոնց կը յաղթէր: Ան՝ կը բժշկէր և կը
զարմանէր բոլոր հիւանդութիւններն ու
ցաւերը: Ան՝ փնտսակար և չարաղէտ հո-
վերն ու փոթորիկները և գոյութիւն ունե-
ցող բոլոր մոլութիւնները կ'անհետացնէր:
Ան՝ ի մասնաւորի Սասանեանց Հարսու-
թեան շրջանին, կրակը, հուրը անձնաւորող
ոգին եղաւ:

3. Ուշաթրա-Վէրիա-ն, որ թագաւո-
րութեան, փափաքուած ճշմարտութեան
ոգին էր, Կաթաներու կամ Օրհներգութիւն-
ներու մէջ «Զօրութիւն» կամ «Տէր» կը
նշանակէր: Իսկ Աւեստային մէջ, 6 Ամշա-
պանդներէն մին էր, որ՝ զօրութեան ոգին
կ'անձնաւորէր: Ան՝ մետաղներու և հան-
քերու վրայ կ'իշխէր, ան՝ երբեմն ալ բա-
րութիւնը, զթութիւնը և ողորմութիւնը
կ'անձնաւորէր:

4. Սպենդա-Արամէյտի-ն «Սպենդա-
րամետ», որ՝ կատարեալ մտածողութիւն
կը նշանակէ: Յիշեցնենք թէ, ան միակ ի-
գական աստուածութիւնն էր: Այս ոգին,
ամենէն հիւսնէն ըլլալ կը թուի: Իսկ Կա-
թաներու մէջ ան անձնաւորուած էր, որ
«Իմաստութիւն» կը նշանակէ: Իսկ Կաթա-
յական օրհներգութեանց մէջ, ան երկիրը
կ'անձնաւորէր, որ արգասաբեր զօրութիւն
մ'ունէր ստեղծագործութեան մէջ:

5 և 6 Ամշասպանդները, Հօրվադատը
և Ամերեդատը, «անմահութեան» և «հան-
գերծեալ կեանքի» ոգիներն էին: Կաթա-
ներու մէջ, Ամերեդատը միայն գործած-
ուած է, հանգերծեալ կեանքը և ապագայ
անմահութիւնը նշանակելու համար: Եր-
կուքն ալ ցոյց կուտան զրախտին բարիք-
ներուն մեծութիւնը, որ արգարներուն
միայն վերապահուած էր: Ասոնցմէ զուրս
կային նաև ֆիզիքական աշխարհին ոգիներ-
ը, որոնք 8 հատ էին: Կային նաև մթնո-
լորտային ոգիներ, որոնք 4 հատ էին:
Կային նաև ջրային ոգիներ, որոնք ջուրե-
րու վրայ կը հսկէին, զանոնք փնտսակար
միջատներէ և ճճիներէ ու զանազան աղ-

ստուգություններէ պահելու և պահպանելու համար, որոնք 2 հատ էին:

Բաց աստի կային նաև բաղմամբիւ երկրային ոգիներ, բուսական աշխարհի ոգիներ, որոնք բուսականութեան ուժ, զօրութիւն և կեանք կուտային:

Պ.

ԶՐՈՒԱՆ ԵՒ ԶՐՈՒԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ստանանանց Հարստութեան շրջանին, ի մասնաւորի Յագկերտ Բ. ի թագաւորութեան (438—457 Յ. Ք.) ժամանակ, Զրուանականութիւնը տիրող պետական կրօնքն էր Պարսկներուն: Աւեստային մէջ, Զրուանականութիւնը վարդապետական դրութիւն մը չէր ըստ ինքեան, բայց ժամանակի ընթացքին, Աքիմենեանց Հարստութեան շրջանէն սկսեալ, տակաւ առ տակաւ կրօնական վարդապետութիւն մ'եղաւ: Աւեստային մէջ, «Զրուան» անունը կը յիշուի «Զրուան Աքարանա» (= Անսահման ժամանակ) իմաստովը: Իսկ Կաթա-ներու մէջ, Զրուանականութեան մասին աղօտ և միջին ըմբռնումներ և գաղափարներ կան, կերպով մը բարբի և չարի սկզբունքներ, Բարին (Վօհու), Զարը (Աքա), Սուրբը (Արեհա), Նախարարձակը (Անկրա) ևն:

Կաթա-ներու մէջ, բնական հակառակութիւն և ընդդիմութիւն մը գոյութիւն ունի գործարանաւոր և անգործարանաւոր, նիւթական և հագեկան, չարժուն և անչարժ, տեւական և փոփոխական գոյացութիւններու միջև: Հակառակ տիրող աղօտ և մշուշապատ գաղափարներուն, հոն՝ Ահուրամազդան (Մեծ գիտունը), ստեղծիչ մը կը ներկայանայ բոլոր գոյացութեանց, լոյսին, խաւարին, քունին, արթնութեան, առաօտեան, կէսօրուան, գիշերուան և ինչ: Անկրա-Մէնեուն (Արհմը, Ահրիմանը), զեռ յատուկ անձնաւորութիւն մը չէ: Ստանան հոն պարզապէս դրուժ մըն է, խարզախ, խաբերայ, չար, քնասող և քնասակար զե մը կը ներկայանայ:

Յետնագոյն և վերասրբագրեալ Աւեստային մէջն էր որ, Անկրա-Մէնեուն (Արհմը), ստանաններու ստանայ, դեերու դե, բոլոր դեերուն գերագոյն պետը կը յիշուի: Բաւական երկար ժամանակ անց-

նելէն վերջն էր որ, Աւեստային հիմնական և որոշ վարդապետութիւնը փոխուեցաւ և վերջապէս նրկարմատեան (Dualiste) վարդապետութեան յանգեցաւ: Զրուանով, Զրուանականութիւնը նիւթականի վերածուեցաւ և Զրուանը աստուածներու հայր եղաւ: Զրուան, «որ թարգմանի բախտ կամ փառք» 1000 տարի զոհ կը մատուցանէ, Որմիզդ անունով որդի մը ունենալու համար: Մինչդեռ Զրուան իր յայ մտածութեան մէջն էր, Որմիզդը և Արհմը (Պարաման), իրենց հօրը արգանդին մէջ յղացան:

Զրուանին խորհուրդը Որմիզդին յայտնուելով, ըստ որում ով որ իր հօրը առջեւ ամենէն առաջ գար, Զրուան զայն թագաւոր պիտի կացուցանէր: Որմիզդ անզգուշութեամբ իր եղբօրը կը յայտնէ իրենց հօր որոշումը, որով՝ Արհմն ալ իր կողմէն տեղեակ կը մնայ իր հօրը որոշումին: Այս բանը խմանալով, Արհմը իր հօրը որովայնը կը ծակէ և ամենէն առաջ իր հօրը առջեւ կ'անցնի և կը ներկայանայ անոր: Արհմը խաւարային և ժանտահոտ կը ծնի, իսկ Որմիզդը՝ անուշահոտ և լուսաւոր կը ծնի: Զրուանը, չի կրնար իր ուխտը դրժել և ջրել: Զրուան, իր խոստումներ համաձայն, 9000 տարուան ժամանակամիջոց մը կը շնորհէ Արհմնին և անոր կը յանձնէ իր թագաւորութիւնը, պայմանաւ որ, երբ այդ 9000 տարուան ժամանակամիջոցը լրանայ, Զրուանը Արհմնէն պիտի առնէր այդ թագաւորութիւնը և անոր եղբօր Որմիզդին պիտի յանձնէր զայն: Ուստի, Որմիզդ և Արհմն, Զրուանին երկու որդիները, մին՝ բարի, միւսը՝ չար, մին՝ գեղեցիկ, միւսը տգեղ, մին՝ լուսաւոր, միւսը խաւարային, մին՝ անուշահոտ և միւսը՝ ժանտահոտ սկսան գործունէութեան և արարչագործութեան «Յայնժամ» սկսան Որմիզդն և Արհմն առնել արարածը. և ամենայն ինչ՝ զոր Որմիզդն առնէր՝ բարի էր և ուղիղ, և զոր ինչ Արհմն գործէր՝ չար էր և թիւր» (Եզնիկ, Եզդ գործէր՝ չար էր և թիւր) (Եզնիկ, Եզդ Աղանդոց, Եզդ Քէշին Պարսից, Գիրք Բ. Ա. հատուած): Ուրեմն, Զրուանը Զրուանականութեան մէջ, թէ՛ հայր և թէ՛ մայր կը ներկայանայ և կը գործէ, և որ ծնունդ կուտայ Որմիզդին և Արհմնին, վասնզի՝ կ'ըսուի «Մինչ չե բնաւ էր ինչ ոչ երկիրք և ոչ երկիր»:

Որմիզդ, ստեղծագործութեան մէջ իր կողմէն գեղեցիկ արարածներ ստեղծելէն վերջ, չկրցաւ լայնը ստեղծել, այս պատճառաւ գեներուն հետ սկսաւ խորհրդակցիլ, խորհիլ և միջոց մը ուզեց գտնել և յիշատակի Որմիզդ յաջողեցաւ «Արդ եթէ իմաստուն էր, ընդ մօրն մտանէր, և արեգակն որդի լինէր. և ընդ քեռն անկանէր, և լուսին ծնանէր, և պատուէր տայր՝ զի մի ոք զխորհուրդն ի վեր հանցէ» (եզնիկ, նոյն Ը. հատուած)։ Մէկ կողմէն Որմիզդ ի բնէ բարի էր և բարի բաներ ստեղծելու հետաժուտ եղաւ, միւս կողմէն Արհմըն չար էր և չար բաներ ստեղծելու աշխատեցաւ, իբրեւ չար նկարագիր ունեցող մը «Որպէս և զմիւս ևս ասեն՝ թէ Արհմն ասաց, ոչ եթէ չկարեմ առնել բարի ինչ, այլ չկամիմ. և առ ի հաստատուն զբանն առնելոյ՝ արար սիրամարդ։ Տեսանե՞ս զի կամօք է չար՝ և ոչ ի ծնէ» (եզնիկ, նոյն Ը. հատ.)։ Որմիզդ ստեղծեց երկինքը, երկիրը, աստղերը, մարդիկ, անտառները, ծառերը, ջուրը, հովը, կրակը և բոլոր բարութիւնները, վերջապէս ինչ բան որ բարի է։ Իսկ Արհմնը ստեղծեց չարը, չարերը, գեները, սատանաները, վայրի գազանները և կենդանիները, վիշապները, օձերը, կարիճները, ճճիները, խաւարը, հիւանդութիւնները, մահը, վերջապէս ինչ որ չար է։ Սատանանց Հարստութեան շրջանին, Զրագաշտականութիւնը բոլորովին այլափոխուած կերպարանք մը կը ներկայացնէր, Զրուանականութիւնը կամ երկարատեան Վարդապետութիւնն էր Պարսկաստանի մէջ տիրող կրօնքը, որ ողբալի վիճակ մը կը ներկայացնէր արդարեւ, ինչ որ ճշմարտութեամբ կը պատկերացնէ և կը ներկայացնէ մեր մեծ իմաստասէր եզնիկ կողմացի Վարդապետը, երբ անոնց կրօնքին մասին կը խօսի և կ'ըսէ «Եւ Քանդի Ընդ Դրովք Չին կրօնքն, Երբեմն Զայն Ասեն, Եւ Այնու Ոտրեն. Եւ Երբեմն Զայն, Եւ Սովին Պատրեն Զախմարս» (եզնիկ, նոյն Թ. հատ)։ Եղիշէ՛ Զրուանը «Մեծն Աստուած» կը կոչէ, մինչդեռ եզնիկ Զրուանը այսպէս կը սահմանէ «Զրուան ոմն անուն էր, որ թարգմանի բախտ կամ փառք» (Ա.). Տօքթ. Նազարէթ Տաղաւարեան «Հայոց Հին կրօններ» գիրքին մէջ (էջ 40), եզնիկին կողմէն Զրուանին «բախտ» կամ «փառք» թարգմանութիւնը սխալ,

իսկ եղիշէինը, Զրուան անունին բուն նշանաձ իմաստէն աւելի, անոր ազատարգմանութիւն մ'եղած ըլլալը կը շեշտէ Դամասկոսի վկայութեանը համաձայն «Զրուան» կամ «Զարուան» անունը, մ. գեներուն մէկ մասը «Միջոց» կամ «տարածութիւն» կը հասկնար, իսկ ուրիշներ ալ անունով «Անսահման ժամանակ», «Յալտենական ժամանակ» կը հասկնային։ Այժմ ստուգուած է որ, Զրուան անունը, «Անսահման ժամանակ» կամ «Յալտենական ժամանակ» կը նշանակէ։ Բնականաբար եզնիկ կողմացին օգտուած է Թէոդորոս եպոս. Մոպսուեստացիի (350-428) գրութիւններէն, որոնք՝ մոգութեան օրինակ կրօնից մասին գրուած էին։ Եղիշէին երկրորդ Յեղանակին մէջ, Միհրնեբոսի հազարապետին կողմէն Հայոց գրուած նամակի մէջ, 9000 տարուան դէմ 1000 տարի զընուած է, ասիկա աւելի զբնագրական սխալ մ'ըլլալ կը թուի։ Որմիզդի և Արհմնի միջեղած կռիւը 9000 տարի տեւած է։ Պեհեսթունի քարաժայռին վրայ այլեայլ արձանագրութեանց կարգին հետեւեալ արձանագրութիւնն ալ գտնուած է ժամանակին։ «Ահուրամազդան, գերագոյն և կայծակնաբի, աստուած մըն է, ան է որ ստեղծած է երկիրը, երկինքը, մարդը . . . ան է որ Դարեհը թագաւորեցուցած է, շատերու միակ տէրը . . .

«Ահուրամազդան ինծի դօրութիւն բերած է, Ահուրամազդային կամքովն է որ բանակս յաղթած է ապստամբ բանակին. . . ինչ որ ես կ'ընեմ, ես Ահուրամազդային կամքովը ըրած եմ» ևն. ևն.։

Գալով Ահուրամազդայ անունին ստուգաբանութեան, ան՝ երկու մասերէ կը բաղկանայ, Ահուրա = Տէր, մեծ, Մազդա = Մեծ գիտուն, ամենազէտ։ Ահուրամազդային պաշտամունքն էր կրակը, զոր բարձունքներու և լեռներու վրայ կը վառէին Ահուրամազդան, ամենազէտ տէրն էր տիեզերքին։ Ան՝ գերագոյն և մեծ արարիչ մը կը ներկայանար։ Ան՝ լոյսի, մաքրութեան, ճշմարտութեան, հաւատարմութեան, կենսութեան պարզեցնող բաշխող հաստուած մը կը ներկայանար։ Ան՝ «սուրբ» մըն էր, «Ամենասուրբ էութիւն» մըն էր։ Ոչ ոք զայն կրնար խաբել։ Ան՝ «Ամենատես» էր, «Ամենազէտ» և «Դատաւոր» էր։

երբեմն Ահուրամազդային «Ամենագէտ թա-
գաւոր», «Մեծ լոյս» տիտղոսները տրուե-
ցան: Եհովայէն զատ, ոչ մէկ աստուածու-
թիւն միաստուածութեան մօտեցած էր,
որքան Ահուրամազդան: Ահուրամազդայ
անունը, դարերու ընթացքին, այլեայլ ա-
ղաւաղումներ կրած է, Արամազդա, Արա-
մազէն, Օրմազէն, Օրմուզդ, Արամազդ,
Արմազ, Որմիզդ ևն:

Իսկ Սասանեանց Հաքստուրթեան ժամա-
նակ, Ահուրամազդան «Ամենագէտ տէր»ը
Հօրմիզտ յայտարարեց կամ Որմիզդ եղաւ, իսկ
անկէջ վերջն ալ՝ Հիւրմիզ յայտարարեց: Արեւը,
իրբեւ Որմիզդի արարած, իրբեւ կեանքի
աղբիւր Պարսիկներէն կը պաշտուէր, վա-
սընդի՝ արեւը, Որմիզդը կ'անձնաւորէր,
այդ իսկ պատճառաւ Պարսիկները արեգա-
կան պաշտօն կը մատուցանէին և կը պաշ-
տէին զայն: Պարսիկներէն առաջ ալ, նախ-
նական ժողովուրդներու մէջ արեւը(*) պաշ-
տամունքի և երկրպագութեան առարկայ ե-

ղած էր: Պարսիկները սովորութիւն ունէին,
ըստ դէնին իւրեանց, արշալոյսէն առաջ
արեգական աղօթք և պաշտօն մատուցա-
նելու: Կը հաւատային թէ՛ իրենց աղօթքին
չնորհիւն է որ արեւը կը ծագէր և կը լու-
սաւորէր բոլոր տիեզերքը: Միհրի պաշտա-
մունքը տարբեր էր արեգական պաշտամուն-
քէն, սակայն Արեւապաշտութիւնը և Միհ-
րապաշտութիւնը իրարու հետ շփոթուեցան:

Պարսիկները, ըստ Եղիշէի, Ե. զարուհ
5 կէշտերու կը բաժնուէին, որոնցմէ իւ-
րաքանչիւրը իր ուրոյն օրինադիրքը ունէր:
Այս 5 կէշտերէն դուրս կար նաեւ մօզպետը
«բայց արտաքոյ սոցա է և այլ վեցերորդ,
զոր Մոզպետն կոչեն» (Ը. Յեղ. էջ 276):

Մազդէական կրօնքին յիշեալ 6 բաժա-
նումները իրարմէ ինչ զանազանութիւններ
ունէին, դժբախտաբար այդ մասին Եղիշէն
կը լռէ:

ՊԱՐՍԻԿԻ ՎՐԴ. ՎՐԹԱՆԷՍԵԱՆ

(ՎԵՐՋ՝ 14)

(*) Արեւը, լուսաւոր աստղն է որ մոլորակա-
յին կեդրոնական դրութեան մը կեդրոնը նկատ-
ուած է, ան է շարժիչ գօրութեան կեդրոնը և
երկրի և միւս մոլորակներու շարժման կանոնա-
ւորիչը: Հրեղէն տաքութեան և լոյսի աղբիւրն
է համայն տիեզերքին և համադոյքին: Արեւուն
երկրէն ունեցած հեռաւորութիւնն է շուրջ 150
միլիոն քիլոմէթր և երկրէն 1,300,300 անգամ

աւելի մեծ է: Բոլորիցի կոպեռնիկոս աստղա-
բաշխէն (1473-1543) առաջ, կը կարծուէր թէ՛
արեւն է որ երկրի շուրջ կը շառնար, մինչդեռ
յիշեալը ցոյց տուած է թէ՛ երկիրն է որ արեւուն
շուրջը կը շառնայ: Ան ապացուցած է որ, մո-
լորակները կրկին շարժումներ ունին, մին՝ իրենց
վրայ, իսկ միւսը արեւուն շուրջ բոլորը:

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Մարդուն, անհասական եւ ընկերային կեանքին զարգացման եւ կասարեղագործութեան
երեք ազդակներէն մէկն ու առաջինը Հասարակ. ե. միւս երկուսն ըլլալով Յ. և Սէ: Ասոնք
Քրիստոնեայ մարդու եւ Քրիստոնեայ ընկերութեան բարոյական դաստիարակութեան համար
նկատուած են կենսական պայման:

ԲԱՐԳԷՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

×

Կրօնքն ու բարոյական երկու վերամբարձիկ գաղաքներ են, որոնք հոգեկան լու-
սավայլ բարձրութեան մը վրայ զիրար կ'ողջունեն:

×

Մարդուն կարողութեանց ներգաւթնակ զարգացումն ու գործակցութիւնն է որ կը
կանգնէ իր հոգեկան անփակեթի ճանար, որուն սեղանին վրայ կրօնքն ու բարոյականը,
համառունչ բուռնմով ու համընթաց վերացումով կը սպասարկեն:

ՊԼՏՄԱՆ-ԳԻՏԱԿԱՆ

ԶՈՅԻ ՈՒ ՄԱՏԱՂԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ՈՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՆԱԻԱՆԴ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Զոհ մատուցանելու սովորութիւնը ծանօթ է քրիստոնէական մատաղի սովորութեանէն: Գիրք Եւրգին մէջ գրուած են հետեւեալները: — «Քու երկրիդ առաջին երախայրիքը քու Տէր Աստուծոյդ Տունը տեսնես»: Երախայրիք բառը կը նշանակէ առաջին բերք կամ առաջին պտուղ: Հին Հայերը թէ՛ հեթանոսական ու թէ՛ քրիստոնէական շրջանին, հետեւած են զոհ մատուցանելու հնաւանդ սովորութեան: Իբր զոհաբերուող կենդանիներ կը յիշատակուին «խաշն կամ ոչխար, քօշ ու եղ»: Այս յիշատակութիւնը կ'ընէ Հինգերորդ դարու մեր զրողներէն Յովհան Մանգակունին իր «Ճառք»-ին մէջ: Եօթներորդ դարու զրողներէն՝ Զենոբ Գլակ, իր «Պատմութիւն Տարօնոյ» երկին մէջ կ'աւանդէ թէ Տրդատ թագաւորը մատաղ քրտնէր՝ սպիտակ զլուարակներու, նոխազներու ու գառնուկներու բաւական մեծ բազմութիւն մը: Զոհի համար նշանակուած անասուններուն զոյնը պէտք էր անպատճառ սպիտակ եղած ըլլար: Ակիզբի դարերուն, այսպիսի սպիտակ անասունները պէտք էին ո՛չ միայն սպիտակ ըլլալ, այլ նաեւ արու, ինչպէս որ սովորութիւն էր նախ Յայնէրու ու Հրեաներու մէջ: Բայց Միջին դարուն, Հայկական զոհերը կրնային որձ կամ էգ ըլլալ, կ'ըսեն Տարօնացին ու Ներսէս Շնորհալին: Ըստ Մանգակունին, զոհերը պէտք էին ըլլալ «գեր և ուղիղ», որպէսզի «զանօգուտն և զվիտն» աղքատներու չի մատուցանուէին:

Մանգակունին կը հետևի Գրիգոր Տաթևացիին, որ իր «Գիրք Հարցմանց»-ին մէջ կ'ըսէ թէ, «զոհերը պէտք են ըլլալ ընտիր ու գեր»: Զոհի անասունը պէտք էր արդար վաստակի արդիւնք ըլլար, ու ո՛չ գողցուած կամ ուրիշէն յափշտակուած կենդանի մը. այլապէս զոհը «պիղծ» պիտի համարուէր:

Մատաղին նիւթը՝ լոկ անասուն չէր

ըլլար, այլ նաեւ կրնային նուիրուիլ ուսեկ կամ քմակի բերքեր, ինչպէս գրինք: Այստեղ նշական պարագան կը վկայուի Մանգակունին ու Սահակ Պարթևէն և Տարօնացիէն: Մանգակունին կը թուէ «կալոյ հնձանի» նուէրները: Սահակ Պարթև կ'ըսուի «Պատու յամենայն արմատաց, առ ջին արմատաց, աշխնքն, յընտրոյն. զգեղծցին կալք քորենոյ և իւղոյ» բառերով իսկ Տարօնացին իր «Թուղթ առ Թէոփիս» տէ՛րին մէջ կ'ըսէ որ նոյն սովորութիւնը իր օրով կը տիրէր Հայոց մէջ. «զի ամենայն պտղոցն տան զպատարագս Աստուծոյ»: Այս սովորութիւնը աշխարհին ստեղծագործութեան ի վեր գոյութիւն ունէր, որովհետեւ ըստ Աստուածաշունչին՝ «կայէն երկրի պտուղէն Տիրոջ ընծայ բերած էր»: Հին Յայնէրը, Եգիպտացիներն ու Հռոմէացիները, երկրի պտուղներէն նուէր կը բերէին իրենց աստուածներուն: Երբեմն զոհին ալ կրնայ ընծայաբերուիլ: Հայկական այս հին սովորութիւնը կը փաստուի հին Մաշտոցներու Օրհնութիւններէն: Գրինքին նուիրուած կատարեալ հեթանոսական էր, ու այդ պատճառաւ մեր առաջին վարդապետները ընդունեցին այս սովորութիւնը: Հելլեններն ալ գրինք կը մատուցանէին: Հոմերոսի «Իլիական»-ին մէջ կը հանդիպինք Աքիլլէսին՝ որ գետին շարունակ գինի կը թափէր, մինչ կ'այլէր Պատրոկլէսին մարմինը: (Տես «Իլիական» էջ 416):

Զոհը ունէր իր մասնայատուկ կանոնները: Տաթևացին կը յիշատակէ հետեւեալները. — Պէտք էր որ կենդանին մօրթողը ըլլար «արու» աշխարհական մը ու «հաւատացեալ» մը: Օրէնքը կ'արգիլէր կին, ներքինին անհաւատն ու քահանան: Որովհետեւ կինը ու ներքինին անկատար մարդիկ էին, անհաւատը՝ անարժան անձ էր, իսկ քահանային համար անպատեհ էր արիւն թափել:

Զոհուած կենդանին պէտք էր ըլլար լինողանիս վիճակի մէջ և ոչ թէ «մեռած»։ Անոր արիւնը, շունչը ու ջերմութիւնը պէտք էր այնպէս մը եղած ըլլար որ կատարելապէս պաղած չըլլային զոհի պառն, այլապէս այդ զոհը ուտելի չէր համարուէր։

Անասունը մօրթելու գործածուած զէնքը պէտք էր սուր ու երկաթեայ գործիք մը ըլլար, ու ո՛չ որեւէ ուրիշ զէնք՝ որովհետեւ միւս զէնքերը չէին կրնար սուր երկաթի մը չափ արիւն քամել։ Անասունին դուրսը պէտք էր մարմինէն անջատել։ Զոհի արարողութիւնը ու ճաշանդանները տեղի կ'ունենային քանի մը աղիթներով։ Մասաչուէն նախնիք սովոր էին քրիստոնէական զթասիրութեան գաղափարով կամ Աստուծոյ խոստացուած ուխտին պատճառաւ, կամ ննջեցեալներուն հոգիներուն ի յիշատակ անասունները մօրթել, և ուրիշ կերակուրներ պատրաստել ու բազմաթիւ հաւատացեալներ հրաւիրելով՝ անոնց կերակուր տալ։ Այս կարգի ճաշերը մատաղ կը կոչուէին։ Հրեաները կը հետեւէին այս սովորութեան։ Մատաղը նաեւ «պատարագ» կը կոչուէր, որուն իմաստը առնուած էր Հին Կտակարանէն՝ իբր Աստուծոյ ընծայուած նուէրներ, որովհետեւ աղքատներու համար եղած նուէրները՝ Աստուծոյ ներքուտած կը համարուէին։

Մատաղը կը կոչուէր նաեւ «զենում», որուն իմաստն էր՝ այլոց օգտին համար անասուն մօրթել, որուն պատճառաւ կը կոչուէր նաեւ «Պատարագ զենման»։ Միթիար Գոշ այս բառը կը գործածէ իր առականութեն մէջ։ Զենումի սովորութիւնը կը յիշուի Յովհան Մանգակունիէն, Տարօնացիէն ու Ծնորհալիէն։ Երբեմն պատարագ ու զենում բառերուն տեղ գործածուած է «ողջակէզ» բառը, որ Հրէական սովորութիւն մըն էր, որովհետեւ Հայերը կրկնուէր սովորութիւնը չունէին։

Պատարագ ու զենում բառերուն տեղ հիները գործածած են նաեւ «ազապ» բառը որ Յունարէն «Աղապի» (ἀγάπη) բառէն առնուած է ու կը նշանակէ սէր ու ողորմութիւն։ Միթիար Գոշ ազապը կը յիշատակէ «յաւուրս աղապից», իսկ Տաթեակցի զայն կը յիշատակէ «ազապս մատղաց» բառերով։ Ազապը կը ներկայացնէ բուն իսկ ողորմու-

թեան ճաշը, որ պէտք էր միայն կարօտեալներուն տրուէր, իսկ պատարագը՝ կը սահմանէր իբր եկեղեցիներուն տրուելիք բաժինը։ Այսպէս, կը գիտենք թէ հին Հայերը մատաղ կը համարէին պատարագը, զենումը ու ազապը, որ պէտք էր բաշխուէր եկեղեցականներուն ու կարօտեալներուն համահաւասար կերպով։ Նոյնը կը պահուէր նաեւ հեթանոս Հայերուն մօտ, ու քուրմերը զոհին կարեւոր մասը առնելէ վերջ, կրնային մաս առ մաս կարօտեալներուն բաժնել։ Հեթանոս Հայաստանէն դատ, Հեթանոս Յունաստանի ու Հռովմի մէջ ևս կային զոհի առթիւ կրօնական ճաշեր, որոնք այլ և այլ աղիթներու առթիւ՝ ու մանաւանդ յաղթանակներէ վերջ կը սարքուէին։

Հեթանոսական այս հին սովորութեան քրիստոնէական մասը, մտաւ քրիստոնէական սովորութիւններուն մէջ ու նոյնացաւ պատարագի իմաստին հետ։ Հին ժամանակներուն՝ բոլոր քրիստոնէաները հաւաքաբար ճաշելու սովորութիւնը ունէին, ու իւրաքանչիւր անձ իր կերակուրը կը բերեր եկեղեցի։

Արեւմտեան ազգերու մէջ, այսպիսի զոհերու առթիւ տեղի կ'ունենային բազում զեղծումներ ու զեղխութիւններ ու այս պատճառաւ եկեղեցական առաջին Հայրերը՝ Դ. զարէն սկսեալ պայքարեցան զոհի գաղափարին դէմ։ Մատաղի սովորութիւնը հետզհետէ անոնց մէջ ջնջուելով միայն Հայոց մօտ սկսաւ շարունակուիլ։ Ներսէս Ծնորհալիի ժամանակ մատաղի սովորութիւնը զաղրած էր քրիստոնէայ միւս ազգերուն մօտ, ու իր «Ընդհանրական»ին մէջ կը յիշատակէ «այլ յազգաց քրիստոնէից ո՛չ ունին սովորութիւն տունել այս» բառերով։

Մասալի Օրեր։

Մատաղի համար առանձին օրեր սահմանուած չէին, բայց հայերը ընդհանրապէս Տօնական օրերը կ'ընտրէին որպէսզի հրաւիրողներն ու հրաւիրեալները կարենային միասին հաւաքուիլ։ Հին Հայոց մշակ դասակարգը աշնամուտին չրջանը կ'ընտրէր իր մատաղները ընծայելու համար, երբ Հայաստանի բնութիւնը իր մեծ բարիքներով կը վարձատրէր անոր աշխատութիւնները։ Աշնամուտէն դատ, հին Հայերը ունէին նաեւ ամառնային հանդէս մը որ կա-

տարեւապէս կը համեմատուէր մեր հեթանոսական «ամանորայ ամենարեր նորոց պողոց տօնից հիւրընկալ զիցն վանատրի», ինչպէս կ'ըսէ Ագաթանգեղոս:

Հին Հրեաները ու միւս հեթանոս ազգերը իրենց պատարագները կը մատուցանէին ու ճաշերը կ'ուտէին սրբավայրերուն մէջ: Մատաղի ճաշերուն ժամանակ դասակարգային խտրութիւններ չըլլալու համար, Յովհան Մանգակունին իր Հայրապետական ճառերով ժողովուրդին կը յորդորէր որ խառն ճաշերու նստին, ու ոչ թէ դասակարգ մը բազմի դարգարուած գաւիթին մէջ, և ուրիշ դասակարգ մ'ալ նստի ներսի գետնին վրայ:

Քառերեւոյս — Կահնաններու քառերը:

Նոյն օրինաց առնթիւր, Ղևտացիները յատուկ կալուածներ չունէին ու տաճարներուն պատարագներէն կը կերակրուէին: Այսպէս ալ, բոլոր հեթանոս ազգերուն մէջ նոյն սովորութիւնները կը տիրէին: Հայ քուրմերը կը սնանէին զոհերէն կամ պտուղներու բաժիններէն: Երբ քրիստոնէութիւնը մուտք գործեց Հայաստան, քուրմերը վախճան որ իրենց ապրուստէն պիտի զըրկուէին: Բայց Գրիգոր Լուսաւորիչ զիրենք ապահովցուց թէ զոհերէն ու պտուղներէն բաժին պիտի տրուէր քահանաներուն:

Սուրբ Սահակի կանոններուն համեմատ, քահանաները իրաւունք ունէին ստանալու Վարդավառի, Զատիկի Շաբթուան, Զատիկի Կիրակիին, Երկրորդ Զատիկին, ու յաջորդ բոլոր Կիրակիներուն, ինչպէս նաեւ Վերափոխման Սուրբ Աստուածածնայ արմտիքներուն հասոյթը:

Քահանաներուն կը պարտադրուէր նաեւ մատաղի որոշ մասերը ստանալ, իսկ միւս մասերը կը բաժնուէր մենաստաններուն: Այսպէս, քահանան կը ստանար մատաղ կենդանիին կաշիին կէսը, իսկ ճարպին երկու մասերը վաճառելու կը ձգուէին՝ կանթեղներ վաճառելու գործածութեան համար: Եթէ մատաղը դժակ ունէր, դժակը վաճառելու կը ձգուէր, իսկ մնացեալ մասերը կը տրուէր քահանաներուն:

Մասնաւոր բաժիններ կը տրուէին քահանաներուն տան մէջ բնակող պանդուխտներուն համար: Ծնունդի, Տեառնընդառաջի, Առաջաւորացի, Աղուհացի, Ղազարոսի,

Աւագ Հինգշաբթիի, Զատիկի Երկուշաբթի, ու Համբարձման տօներուն առթիւ զոհուելիք մատաղները պէտք էին վաճառուի մ գոնուող ուխտաւորներուն ցրուել, որոնց հետ կրնային քահանաները ու վաճառաները հաւասարապէս ճաշակել: Իսկ, իրենց հետ, Ծաղկազարդի, Առաքելոց, Մարգարէից տօներուն եղած կամաւ մատաղները՝ դարձեալ հասարակաց պատկանէին:

Տեառնական կոչուած մատաղը կը տարբերէր ողորմութեան ու գոհութեան սովորական մատաղներէն: Տեառնական մատաղը կը զոհուէր անձի մը յաջողութեան կամ ձեռնարկի մը բարի վախճանին համար: Ղոր որեւէ անձ կանխաւ կը խոստանար Աստուծոյ նուիրագործել: Այս խմատով զոհեր մատուցանելը շատ աւելի հին է քրիստոնէական շրջանէն: Խոստացուած մատաղ մը զանցառութիւնը կը հաւասարէր երգչականացութեան, ու մեծ յանցանք կը համարուէր:

Հին ժամանակներուն մէջ, Տեառնական մատաղներու առաջին օրերը կը նկատուէին Սուրբ Կարապետին Տօնը ու Աշխարհամատրան Կիրակին:

Յովհաննէս Պատմաբան Կաթողիկոսը կը պատմէ թէ Աստուծոյ նահատակը ուխտաւոր Սուրբ Գէորգայ Տօնին օրը Տեառնական մատաղ մատուցանել՝ զոհելով նոխար մը: Տեառնականի սովորութիւնը գոյութիւն ունէր հին հրեաներուն քով, որոնցմէ թեւեւ անցած էր Հայաստան, թէպէտեւ հիմնականում Սուրբ Զատիկի մէջ նոյն սովորութիւնը կը տիրէր:

Հնաւանդ հասարակաց սովորութիւններ:

Քաղաքակիրթ ու վայրերի բոլոր հին ազգերը սովոր էին ննջեցելոց յիշատակին հասարակաց ճաշեր սարքել:

Այս խմատով սարքուած Հրէական հին ճաշերու գոյութիւնը կ'իմանանք Եւրեմիա Մարգարէին գրութիւններէն: Եւրեմիա Մարգարէն կը յիշատակէ «Սուրբ հացի» ու «Միսիթարական բաժակի» գոյութիւնները (Տես Հին Կտակարանը):

Հեթանոս Հայերը հետեւեցան այս սովորութեան: Ասոր առաջին օրինակը կը տեսնենք Մաթան Քրմապետին գերեզմանին շուրջ կատարուած հոգեհանգստեան

հաւաքումներէն ու մասնաճաշերու գոյութենէն:

Տասներկրորդ դարու հայ պատմիչ մը՝ Մատթէոս Ուռհայեցիին, իր պատմութեան մէջ կը յիշէ թէ Գող Վասիլի մահուան առթիւ շատ մը մատաղներ մորթուած էին:

Ծնորհալին իր «Ընդհանրական»-ին մէջ կը գործածէ հետեւեալ բառերը. — «Զի զաղքատսն կերակրելով ողորմութիւն գրտցին նոքա յԱստուծոյ»:

Օրբելեան (Ժ.Բ. դար), կը յիշատակէ Պենտեկոստէի օրը միաբաններու սարքած հոգեհանգստեան զուարակներուն ու գառնակներուն ճաշերը, որոնք աղքատներու ու կարօտեալներուն պէտքերը կը լրացնէին:

Հայ հեթանոսական օրերուն, հոգեհանգստեան ճաշերը գերեզմաններու շուրջ կը սարքուէին: Քրիստոնէական շրջանին, մեր Հայերը կրնան դարձեալ հետեւած ըլլալ նախնաքրիստոնեայ ազգերու սովորութիւններուն, սոյն ճաշերը սարքելով, նման

Տեառնականի ճաշերուն, եկեղեցիներու ու գաւիթներու մէջ, ինչպէս կը վկայէ Ծնորհալին իր «Ընդհանրական»-ին մէջ: Տաթևացիին կը վկայէ թէ վանքերու կամ եկեղեցիներու գաւիթին մէջ այս տեսակ ճաշերը յարմար չի նկատուելով, սկսան հաւաքուիլ գերեզմաններուն մէջ, որովհետեւ այս ճաշերուն ընթացքին սեղանի նիւթերն էին մտնէններ, արմտիքներ ու զինի, որ կ'արբեցնէր կոչնականները, որոնք լալազին ձայներով կ'երգէին ու կը պատմէին նշնեցեալներուն կեանքը, ինչպէս կը պատահէր մեր հեթանոսական օրերուն: Այսպիսի կոչնականները ընդհանրապէս կ'ըլլային աղքատները ու թշուառները:

Հայ կիները իրենց մասնաւոր նշնեցեալներուն օրերը ունէին, որոնց գլխաւորը կ'անուանուէր «Ուաչի Ուրբաթ»: Այս սեղանին կը մասնակցէին միայն կիները: Այդ օրը հանգուցեալին ազգականուհիները ճաշի կը հրաւիրուէին, որովհետեւ կանանց համար սովորէր հասարակաց ընդհանուր կոչունքներու մասնակցիլ՝ բացի չքաւոր այրիներէն, որոնք կրնային միայն աղքատներու հետ հոգեհանգստեան ճաշերու երթալ: Հայ կիներու այս մասնաւոր ճաշի սովորութիւնը մեզ կ'աւանդէ Յովհաննէս Երզնկացիին:

Չուկը իբր մատաղ՝ սեղան չէր բերուէր: Հին հայերը զայն կը նկատէին իբր

խոր խաւարի մէջ բնակող (այսինքն, ջուրերուն ներքեւ ասլորդ) «վիշապակերպ» կենդանի:

Իսկ ներկուած հաւկիթներու գործածութիւնը շատ հին է պատմութեան մէջ:

Հին Եգիպտոսի, Յունաստանի ու Հռոմի մէջ դարնան սկիզբը աստուածներու ձու կը նուիրէին՝ իբր արգասաւորութեան խորհրդանշան: Պարսկաստանի ու Հնդկաստանի մէջ, ձուն նուիրական կը համարուէր, ու աշխարհի ստեղծման աւանդութեան հետ կապուած էր անոր էութիւնը:

Հրեաները հաւկիթը կը ճաշակէին իրենց Պասքին մէջ: Իսկ Պարսկները ձուն գունաւորուած վիճակի մէջ իրարու կը նուիրէին: Եւրոպա ևս, հին ազգերէն ժառանգեց այս սովորութիւնը: Միջին դարերուն, այլադան կրօնական նկարներով ու զանազան գունաւորումներով կը զարդարէին հաւկիթը Զատիկի առիթով:

Հայերը հետեւեցան այս սովորութեան ու կարմիր հաւկիթը դարձաւ Զատիկի սիրական նուէրը: Տաթևացիին իր քարոզութիւններով՝ կարմիր ձուն խորհրդաւոր առարկայ մը կը ներկայացնէ ու բոլոր աշխարհիս հետ կը փորձէ համեմատել հետեւեալ կերպով. — Ձուն կը նմանցնէր բուսական աշխարհին: Անոր կեղևը կը նմանեցնէր երկինքին, մշնաձևը կամ մաշկը՝ օդին, սպիտակուցը՝ ջուրին, և գեղինը՝ երկրին: Գալով անոր կարմիր ներկին, զայն կը մեկնաբանէր թէ Քրիստոսի կարմիր արեւ կը մեկնաբանէր թէ Քրիստոսի գնուած ըլլալով, կը հասկցուէր թէ երբ ձեռքերն լոյս կը հարկուէին, ան առնենք, մեր փրկութիւնը քարոզած կ'ըլլանք:

Գալով Բարեկենդանի Տօնին, ա՛ն ալ մնացորդ է հին ազգերու մէկ խորհրդաւոր սովորութեան: Ա՛յն օրերուն մէջ կրնային համարձակօրէն ամէն զեղխութիւն գործել: Այսպիսի տօնակատարութիւնները հին Հռոմի «Սագուռնական» ու Ելլադայի «Դիփոնիական» կոչուած տօներն էին: Այս տօնները ապագային փոխանակուեցան քրիստոնեաներու Բարեկենդանին հետ:

Մանդակունին Հայկական Բարեկենդանը կը նկարագրէ Մեծ Պահոց մտնելէ առաջ տեղի ունեցած բազմաճոխ ճաշասեղանները թուելով, ուր ամէն տեսակ որկրամոլութիւն, արեքցութիւն ու շուայտու-

թիւներ տեղի կ'ունենային որոնք կը գերազանցէին ուրիշ առիթներով տեղի ունեցած խրախճանքները: Հայոց մէջ Բարեկենդանը կը տեւէր անընդհատօրէն երկու շաբաթներ:

Պահքի սովորութիւնը Հրէական սովորութիւն մըն էր, ու Դատաւորաց Ժամանակէն ծանօթ էր հին Հրէաստանի մէջ: Այսպէս, շաբթուայ երկու օրերը պահք պահելու սովորութիւնը դարձեալ հրէական ծագում ունի: Հրեաները շաբթուայ միայն երկուշաբթի ու Հինգշաբթի օրերը պահք կը բռնէին, մինչ քրիստոնեաները՝ այս օրերը փոխեցին Չորեքշաբթիին և Ուրբաթին, նուիրագործելու համար Քրիստոսի մատնութեան ու մահուան յիշատակները:

Ծովի սովորութիւնը առնուած է Սուրբ Գիրքէն: Այս բառին իմաստը առնուած է հրէական «ծով» ու Ասորական «ծովա» հոմանիշներէն:

Հրեաները ունէին միօրեայ, երեքօրեայ ու եօթնօրեայ ծովական կանոններ: Երկրորդ Թագաւորացի մէջ կը կարդանք թէ Սաւուղին ու անոր որդւոյն Յոֆնաթանին համար ծով բռնեցին աւանդապաշտ Իսրայէլացիները:

Նոյնը կը հանդիպինք Առաջին Թագաւորացին ու Եսթերի Գիրքին մէջ: Ասոնք ցոյց կուտան որ ծովի գաղափարը հրէական

է: Հայոց մէջ երկու ծովեր բռնելու սովորութիւնը ընդունուած էր՝ ի շարս ուրիշ կանոններու: Գրիգոր Լուսաւորչին համար կը պատմուի թէ բոլոր իր կեանքին մէջ քառասուն առիթներով՝ քառասուն օրեր ծով պահած էր:

Հին Հայերը ունէին քանի մը նախապաշարութիւններ, որոնցմէ հետեւեալները արժանի են յիշատակութեան:

Եթէ մէկը զիպուածով ծառէ մը վար իյնայով մեռնէր, և կամ ծառէն կախուելով՝ անձնասպան ըլլար, թէպէտեւ այդ ծառը մեղաւոր չէր համարուէր, բայց լաւ կը համարուէր որ այդ ծառը կտրուէր, որպէսզի ոչ ոքի առիթ տրուէր որ անոր պտուղէն ուտէր: Բայց եթէ նայն ծառին արմատէն նոր մը բուսնէր, անոր պտուղը կրնար ճաշակելի ու արդար նկատուիլ:

Եթէ կիները կամ քահանաները որս մը բռնէին, պէտք էր այդ որսը շուներուն նետել, որովհետեւ՝ կիներուն ու քահանաներուն համար ներելի չէր արիւն թափելը: Բայց կնոջ կամ քահանայի կողմէ որսացուած ձուկը ընդունելի կը համարուէր, որովհետեւ ձուկը անարիւն կենդանի մըն էր:

Հին Հայոց հեթանոսական շատ մը սովորութիւնները շարունակուեցան Քրիստոնէութեան ընթացքին:

ՆՈՒՊՈՐ ՄԱԿՍՈՒՏԵԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ

ՆՈՒԷՐ՝ Տ. ԵՂԻՇԷ Ս. ԱՐՔ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆԻ (ԵՂԻՎԱՐԴ)

(ՓՈՒԱՆ ՇՆՈՐՀԱՌՈՐԱՆՔԻ)

Մաղուլը իր երգն ունի

Մաղուլ կոնակը տուած ժայռի մը անտարբեր կ'երևար բնութեան մեծ հրաշալիքներուն առջև, ոչ որովհետեւ իր միջավայրն էր, այլ որ ան իր ներքին աշխարհը ունէր, ան կ'ապրէր, ան կը տեսնէր։ Ան կը տեսնէր պարսպապատ դղեակ մը, անոր շուրջը կը դեգերէր, զայն կ'ըզձար, զայն առնել կ'ուզէր։

Իր լռութիւնը խլելու, ու թերեւ նաեւ իր հոգիի թեթեւութեան համար՝ ըսի։

— Մաղուլ, ձայնդ շատ քաղցր է, երկա՞ր ատեն մի լաւ «Պերիւանո» չեմ լսած, չերգե՞ս...։

Մաղուլին սիրտը որ պայթելու վրայ էր, իմ առաջարկը պատճառ եղաւ որ անոր սիրտին ամբարտակները փչին ու սիրտին վիշտը հեղեղի պէս հոսի երգերուն միջոցով։

Մաղուլ փոխանակ «Պերիւանոն» երգելու, երգեց «Պայիզոն»։

Պայիզոյի մէջ ան կուլար աշնան արցունքներով ու ձմրան սառնամանիքներով ան կը դողար, ան Բեհարին վիշտը կուլար իր սիրականը որ փախցուցած էին ու տարած դժոխքը, սառնամանիքներու աշխարհը։

Ապա երգեց «Պերիւանոն»՝ կռուի շեւտով, թռնոցի պարերով ու բնութեան գեղեցկութիւններով, որոնք կը թրթռան սիրոյ շունչին տակ ու կ'ըլլան ծաղիկ ու խոտ, աղբիւր ու վտակ, երկինք և ամպ, գառն ու մագի, եղնիկն ու մարդը, երիտասարդն և իր աղջիկը։

Զգացի որ Մաղուլը ծանր վիշտ մը կ'ապրի։ Եղբայրօրէն իրեն ըսի։

— Մաղուլ, կը տեսնեմ որ վիշտ ունիս, պատճէ վիշտդ որ թեթեւնաս, լռութիւնը մաշեցնող է։

Մաղուլը որ առաջարկութեան մը կը

սպասէր իր սիրտը դատարկելու, սկսաւ այսպէս։

— Ա՛խ, պարոն, պարոն, տարի մը առաջ Մաղկէ դաշտի կայնէ—Մէրան աղբիւրին մօտ, Արտերցիներու Միրզա Մըրատի գեղեցիկ՝ խրճէ Զարէին հանդիպեցայ։ Գեղեցիկ էր, չա՛տ էր գեղեցիկ, եղնիկ մըն էր։ Ան ունէր եղնիկին մեղոյշ աչքեր ու սիրտի դող։ Ան պահ մը ինձ նայեցաւ և ապա իր եղնիկի ոտքերով փախաւ։ Ետեւէն վազեցի որ եղնիկը բռնեմ. փախաւ հովին թևերով և օծի ճկուէնութեամբ խոտերուն մէջ մտաւ։ Ան չփախաւ իրենց վրաններու ուղղութեամբ. այլ փախաւ բարձրախոտ ձորերով։ Երբեմն երբեմն կանգ կ'առնէր ու իր եղնիկի աչքերով ետ իր օրսորդին կը նայէր, և ապա կրկին կ'ըլլար քամի ու գեփուռ և իր մետաքս մազերը հովին տուած կը փախէր ու կը գրգռէր իմ երիտասարդութիւնը։ Այլ վստահ էի որ իր փախչելովը ինձ կը կանչէր, ուժերս տասնապատկեցի, երիտասարդութիւնս որպէս երիվար ասպանդակեցի ու ետեւէն ինկայ ու զինքը ձորակի մը եզրին վրայ բռնեցի, զրկեցի ու ձորակը մտայ. բռնած էի իմ օրսը, ան բազում կենտրոն մէջ կը դողար ու համբոյրներու հետ շունչ կ'առնուր—կուտար։ Անունը հարցուցի, ըսաւ։

— Զարիկ... Միրզա Մըրատի աղջիկը։

— Զարիկ, քեզ հիմա փախցնեմ...

— Ոչ, ի՞նչ է քու անունդ, դու ո՞ր ցեղի մարդ ես։

— Զարիկ, ցեղը ո՞րն է, երկուքս ալ քիւրտ չե՞նք, դու քիւրտի աղջիկ, ես ալ քիւրտի տղայ։

— Այո՞...

— Զարիկ, ինձ կը սիրե՞ս

— Մաղուլ քեզ կը սիրեմ... եթէ հայրիկս չտայ, ինձ կը փախցնե՞ս...

— Մենք սիրեցինք իրար ինչպէս լե-
րան եղնիկները, ու, մեր մատանիները
փոխանակեցինք։ Ապա ըսաւ .

— Տես, Մաղուլ, մինչև մէկ տարի
քեզի ժամանակ, կամ տէր կը դառնաս
ինձ և կամ կը կորսնցնես։ Տեսնեմ երի-
տասարդութիւնդ, թէ որքան կը սիրես
Ձարիկը։

Այս վերջին խօսքն ըսաւ, ու յանկարծ
թևերուս մէջէն այնպէս թռաւ ինչպէս կը
թռչի թռչունը ձեռքիդ մէջէն։

Ըսի, — Մաղուլ, որքան ժամանակ
ունիս,

— Մէկ շաբաթ միայն, ի՞մ պարոն,

— Ի՞նչ պիտի ընես, Մաղուլ,

— Պիտի երթամ ու փախցնեմ .

— Փախցնեմ... ո՞ւր տանիս պիտի...

— Պիտի փախցնեմ ու բերեմ այս
ճգնաւարանը։

Ընկերոջս հետ այդ նպատակաւ այս
կողմերը եկած էինք։

Երեք օրէն եթէ արտերցիները չկրնան
խել աղջիկը իմ ձեռքէն, աղջիկը իմ կ'ըլ-
լայ։

— Այդ մասին զիտէ՞ հօտաղական
Միութիւնը։

— Ի՞նչ պէտք անոր գիտնալուն, սա
դուտ քրտական հարց մըն է, կապուած
մեր կենցաղական սովորութիւններուն հետ։

— Պէտքն այն է որ Փեսանդաշտի հօ-
տաղներն ու մշակները քու կողմդ կը
բռնեն ու բանակդ կը զօրացնեն։

— Առանց ատոր ալ ամբողջ Փեսան-
դաշտցիին գիտէ իր պարտականութիւնը.
եթէ աղջիկը Փեսանդաշտի սահմանին մէջ
մտնէ ամբողջ Փեսանդաշտը կ'ըլլայ բերդ
ու պարիսպ թշնամիին դէմ։

— Շա՛տ են արտերցի հրացանաւորները

— Շա՛տ են եթէ կռուիլ ուզեն.

— Ինչո՞ւ պիտի չուզեն.

— Պիտի չկռուին որովհետեւ Ձարիկի
վրայ երկու աչք տնկողներ կան, անոնք
պիտի չօգնեն իրարու։

— Ուրեմն բանդ յաջող է։

— Ո՛չ, գործս յաջող չէ, որովհետեւ
կողմերէն մէկը կրնայ նենգութեամբ միւսը
սպանել, ու յանցանքը վրաս ձգել ու
վրէժխնդրութիւնով վառել իր ցեղակից-
ները՝ պատճառ դառնալու մեծ արիւնհե-
ղութեան։ Սովորութիւն չէ մարդ սպանել

այլ զէնքի ուժով բռնել ու ձեռքէն խել

— Ի՞նչ է Միւրզա Մըրաւի կեցուածքը

— Մըրզա Մըրաւը դէմ է իր աղջ-
կան սիրուն։ Բայց ի՞նչպէս հաւնի երբ ի-
ցեղին մէջ կան նոյնպէս քաջարի երիտա-
սարգներ, որոնք նոյնպէս կը սիրեն Ձար-
կը։ Միակ միջոցը մնացած է փախցնելը։

Մայրը զուարթացած, գրկելով բերա-
լի փոքրիկը՝ Փոքրիկը տեսնելով մեզ
բանաստեղծական ճիշ մը արձակեց .

— Ո՛վ լա՛ւա՛գ է... Մա՛գի՛մա՛ղի՛նէ՛... .

— Ապագա՛ն ասոր...

— Ապագա՛ն, կաթողիկոս պիտի ըլ-
լայ...

— Ձրտե՛ս, աջն առնենք վեհափառին

— Հապա ի՞նչ, սատանի բրդուճներ

— Ի՞նչ տեսակ բրդուճ, մածունի՞,
թէ սերի...

— Սիրողէն կախեալ է, սերի՞ թէ՛
մածունի.

— Մեզմէ ո՞վ սերի և ո՞վ մածունի
բրդուճ է.

Գնչուհին կարմրեցաւ և ըսաւ .

— Ինձմէ ա՛լ աւելի անամօթ էք.

— Լաւ մի բարկանար. ըսէ մեզի, ո՞վ
սերի և ո՞վ մածունի բրդուճ է.

— Ես ի՞նչ գիտեմ որ...

— Եթէ չգիտես, հապա ի՞նչ գուշակ
ես.

— Ես սատանաներու գուշակը չեմ.

— Հապա մեզ ինչո՞ւ նստեցուցիր,

— Նստեցուցի որ ձեզ քիչ մը վայելեմ,

— Մեզմէ ո՞ր մէկը սիրեցիր.

— Սա սատանային՝ մատը ընկերոջս
թուշին դպցնելով,

— Դու քանի՞ Ադամ ունիս

— Երե՛ք Ադամ...

— Երե՛ք Ադամ, ո՞ւր են անոնք.

— Ո՞ւր պիտի ըլլան, ահա իմ տոջ
նստողները.

— Մեզմէ ո՞րն է առաջին.

— Ան՝ որ կրնայ մէջքս գետին զարնել
Ընկերս, իր մարդիկի բազուկները
ցոյց տալով ըսաւ .

— Ել ասպարէզ տեսնենք...

Գնչուհին, քովը հաւաքուած կանանց
դառնալով, ըսաւ. — տեսա՞ք սա սատանան։
Ուղիղ չէ՞ որ կ'ըսեն, կարգացւոր մարդը՝
սատանայէն ալ սատանայ է։

— Ի հարկէ, սեւաւոր, մէջը մտնելով

Հի երիտասարդ կին, եթէ քեզ պէս օծի
անդրապին, սատանայ չըլլան՝ ի՞նչ ըլլան:

— Ի՞նչ, խորժ տ խարս, ասորժա՞նկդ
ը բացուեցաւ, վախցար, որ երեքն ալ
նծի՛ պիտի պահեմ, սա՛ մէկը քեզի՛:

— Ա՛յ, ծամբդ կտրեմ, գնչու սատա-
նայ, չե՛ս ալ խպնիր, անամո՛թ...

Մեր ուշացումը առիթ տուած էր որ
իմ ընկերները անո՛ւշ քուն մը քնանան
ճգնարանի շուքին տակ ու գոհ հանգիստին
պատճառած զուարթութեանը՝ ելան գայլի
պէս կերան ու արջի պէս թռչկոտելով,
գրեթէ վազելով եկանք ու մտանք Կաղա-
զիզ:

Գիշերը անցուցինք Կաղազիզ գիւղը:

Առաւօտ շատ վաղ ելանք ու բռնեցինք
չամբուտին հիւսիս արեւելեան ուղղութիւ-
նը, անցանք Առեղ գիւղին առջեւն՝ ա-
ռանց ուշ դարձնելու շուներու և քա-
ղաչներու կանչը ռոտութեանը ու ժամը
8-ին հասանք Կայնիմիրան:

Կայնիմիրան, թէ և աւելի փոքր գիւղ,
բայց անոր շուները աւելի կատաղի էին:
Հաւերու կրկողը, լեռներու կաքաւներու
կափկանքը և շամփուտին ջրային թռչուն-
ներուն կոխչը թռչնային համերգ մը կու
տային: Աքաղաղները՝ զբաղած իրենց հա-
ւերով հազիւ իրենց ներկայութիւնը կը
փաստէին:

Պատերուն տակ նստած այծերը սաղ-
մոս կը կարգային իրենց վարդապետական
մօրուսները շարժելով: Էջ մը գիւղին մէկ
ծայրէն իր չեփորը կը հնչեցնէր, երկու
հորթերը պոչերնին տնկած կ'արշաւէին
գիւղին փողոցներէն ու շուք տեղ կը
փնտռէին: Բուղա մը իր կոտոշներով հողին
հետ կը կռուէր ու հողը կը նետէր երկինքի
երեսին: Գիւղը մնացած երկու հարսները,
աւել ձեռք առած՝ փողոցին մէջ փռի կը
բարձրացնէին: Անոնց լաչակները քամիէն
թեթեւ անոնց լոյս երեսը արևին դէմ կու
տային վարդի պէս կարմիր: Մայր մը իր
փոքրիկ եղօն կը մաքրէր: Թափառական
գնչուհի մը՝ մեր առջևը կտրելով ստիպեց
որ նստինք ու մեր բախտը նայիլ տանք:

Անուշ խօսքեր ըսաւ մեզի, սիրո՞յ
խօսքեր: Ու, մենք քիչ մը ձիծաղելու
համար ըսինք, ցոյց տալով այծերը.

— Սա մօրուքաւորներուն բախտը
նայի՛ս,

— Մօրուքաւորներէն ամէն մէկը զոյգ
ուլիկներ ունի իր փորին մէջ:

— Իսկ սա շո՛ւնը...

— Ան՝ ինը լակոտ ունի իր փորին մէջ:

— Սա աքաղաղը...

— Դուք բոլորդ զինքը չէք արժեք:

— Հապա սա աղտոտ փոքրիկի՞ն...

— Ինչո՞ւ խպնիմ, խօսք է կը խօսինք,
անանկ մարալ տղոց տեսողը իր սիրտը
չի՞ զովացներ, բերնէդ ջուրեր չե՞ն վազեր.
ինչո՞ւ մտիկ կ'ընես եթէ կը խպնիս:

Մենք սկսած էինք արդէն ամչնալ,
ո՞վ կը ճանչնար մեզի:

Սակայն հաւաքուած հարսներն ու
նոյնիսկ պառաւները, զուարթացած՝ կը
գրգռէին գնչուհին որ խօսակցութիւնը շա-
րունակէ, երբ գիւղին մեծաւորները լսելով
մեր գալը շտապեցին մեզ հանդիպիլ ու
հիւրասիրել:

Գնչուհին և հարսները այնպէս մը
փախան ինչպէս հաւերը երբ բազէի ներ-
կայութիւնը կը զգան:

Սրբազան, 1910-ին, ձեր տանը դուռը
չամփուտին վրայ կը նայէր բարձր դիրքէ
մը: Պիտի ըսէք, ո՞ր դուռը շամփուտին
չէր նայէր: Ուղիղ էք: Արդէն քանի՞ տուն
էր գիւղը, 20-25 շէն: Կասկածելի է որ
աւելին ըլլար:

Զուարթացած՝ Կայնիմիրանի մէջ, մեր
մտադրութիւնը յայտնեցինք գիւղին մե-
ծաւորներուն թէ.

— Նպատակ ունինք մինչև Նառ ու
Մօրաքրօյ Ս. Նշան վանքը երթալ և ապա
դառնալ:

— Մօրաքրօյ Ս. Նշան, հեռո՞ւ է ան
մէկ օրէն չէք կրնար երթալ, նախ գացէք
մինչև Նառը, ապա կը տեսնէք:

Անոնք խորհուրդ տուին մեզ բռնել
Շիտանի ճանապարհը. լեռնային ճանապար-
հով կրնանք կորսուիլ:

Շիտան անունը մեզ ոգևորեց, քանի
որ հոն ունէինք դպրոցական ընկեր մը,
կարապետ, որը Շիտանցի կը կոչէինք, ու
հրաժեշտ առնելով՝ Շամբուտի եղբրքով
Շիտանի ճամբան բռնեցինք:

Շիտանի դիրքը աւելի բարձր էր: Ու
հազիւ գիւղին մօտեցեր էինք, երբ գիւղին
փոքրիկները խմբով մեզ տեսնելուն պէս՝
ճիւրիտ տուին ու կարապետին վազեցին,
մեզ ձգելով գազան շուներուն բերան:

Կարապետը երեցաւ ամօթխած զիրքի մը մէջ, ամէնալով իրենց գիւղին համար: Յաճ տանիքներով իրենց գիւղը, պատերը ծեփած փթիւրով, փողոցները աղտոտութիւններով լեցուն:

Մեր ներկայութեանը՝ Կարապետին աչքերը չէին տեսներ իրենց գիւղին գեղեցկութիւնը, կանաչ ու թարմ լեռնային խոտերը, արտերուն մէջ ծաղկող ծաղիկները, թփուտները որ ալպեան գեղեցկութիւնով մը կը փթթէին իրենք իրենց մէջ:

Փետանդաշտի գիւղերը ծառադուրկ էին, անոնք նման չէին Գաւաշի և կամ ձորամէջի ծառաշատ գիւղերուն, բայց ունէին լեռնային (ալպեան) թարմ կանաչութիւն մը, որուն համար Գաւաշին ախ կը քաշէր:

Կարապետ մեր մտադրութիւնը իմանալով մեզի ընկերացաւ, ըսելով թէ ինքն ալ, տակաւին Նառը չէ տեսած:

Ճամբան մեզ պատմեց թէ կորատէրցի քիւրտ Մաղուլը այսօր կամ վաղ արտերցիներու Միրզա Մըրատի գեղեցիկ աղջիկ Ջարիկը պիտի փախցնէ ու գիւղացիները՝ Շրտանցիները պատրաստուած են փախուստը զիւրացնելու: Գիւղին երիտասարդները լեռները կը սպասեն:

Մաղուլի մտադրութեանը ես միայն ծանօթ էի: Լռեցի:

Իսկապէս որ Կարատէրի ձորը ուրիշ էր իր գեղեցկութիւնով ու ջրառատութիւնով: Մեծ աղբիւրին ջուրը միացած Ծաղկէ լեռնազաշտի ջուրերուն գետ շինած էին, Տիգրիսի մէկ ճիւղը որ Սըփտկիւնի ու Հաշկանից ակերու ջուրին միացած՝ Թաղին մէջ բուն Տիգրիսին կը միանան:

Գետը ամենի թափով մը վար կը վազէր ցարասէներու, ճաւրիկներու, ցախ ու աենիներու, վայրի սալորիներու ու խնձորիներու ցածիկի թուփերու ու ծառերու մէջէն:

Վերջապէս իջանք Նառ, մեր երկրորդ ուխտավայր գիւղը, ուր Նարեկացին է ծներ:

Փոքր էր գիւղը: Գետէն վիշապի ձայներ կը թնդար ու կը քրտնէր ձորը: Բացատները, փոքր արտեր չըջանալուած՝ մկնալուծի, հազիրանի, սալորի ու խնձորի փոքր ծառերով: Կան փուշեր ու փշատի ծառեր, և, ապա խոտ, կանաչութիւն ու վայրի բնութիւնը՝ իր կոյս գեղեցկութեան մէջ:

Գիւղացիներէն շատերը գաղափար իսկ չունէին Նարեկայ վանքի մասին: Անոնք միայն Նարեկացի գիւղէն, առանց գիտնալու որ այդ մեծ սուրբը իրենց պէս այդ գիւղին գաւազն է եղեր, որոնք իրենք խօսքը հաստատելու համար կ'ընէին:

— Սուրբ Նարեկացին վկայ:

Գիւղն իր մէջ կ'աղօթէր:

Գեղեցիկ էր գիւղը: Ապահովաբար եթէ հոն մնայինք երկու օր շատ բան պիտի լսէինք և իմանայինք: Բայց մենք բաւականացանք միայն զայն տեսնելու և ոչ գիւղացիէն Նարեկացին ճանչնալու որ մերն էր: Մենք ունէինք մեծ Սուրբը:

Նառեցի ծերուկը. —

Վերագարծին, գիւղի եզրին, մեծ ընկուզենիի մը տակ ծերուկ մը տեսանք որ նստած Ռըշիկ (որնաման) կը լեցնէր:

— Բարեւ, պապիկ, ուղեցինք Մօրաքրոջ Ս. Նշանը երթալ, ճամբան չգտանք:

— Նստեցէք, քիչ մը խօսինք: Ի՞նչ կայ «Մօրաքրոջ Ս. Նշանը» որ ձեզ կը հետաքրքրէ. գիտէ՞ք ինչու կը կոչուի «Մօրաքրոջ Ս. Նշան»:

— Չգիտենք, պապիկ, բայց խորհելով թէ ձեր գիւղին մօտիկ է, ըսինք, վանք է, երթանք ան ալ տեսնենք:

— Հո՞ս ինչու եկած էիք:

— Հոս եկած էինք Նարեկացիի ծննդավայրը տեսնելու, մենք Նարեկացիք ենք, Նարեկա վանքի գիւղէն:

— Որ այդպէս է, լսեցէք:

Ս. Գրիգոր Նարեկացի, մեռնիմ իր շատիկ զօրութեան, իր Սահակ և Յովհաննէս եղբայրներուն հետ, իրենց մօրը մահէն վերջ հոն կը տարուին, Ս. Նշանի վանքը, ուր իրենց մօրաքրոջ ամուսինը վերակացու էր: Երեք եղբայրները, Սահակ, Յովհաննէս և Գրիգոր, կոչեցին այդ վանքը «Մօրաքրոջ Ս. Նշան»:

— Լաւ, պապիկ, ինչո՞ւ այս վերի գիւղը Կարատէր կը կոչուի ու բնակիչները քիւրտ են:

— Է՛, ատ շատ հին պատմութիւն է: Անոր իսկական անունը Կարող Տէր է, Ամենափրկիչը. առաջ Անանիա վարդապետը հոն կը նստէր, երբ քօչւորները վանքը կը թալանեն ու կը քանդեն, վարդապետը

յերից երկուսը Գաւաշ ու հոն կը շինէ նոր վանք
ը, իւր, ըսիք նարեկացի էք, ձեր վանքը:

Քիւրտերը որոնց լեզուն Կորմանջի է,
Խոխոխանակ ըսելու «Կարող Տէր», ըսին Կա-
ւստիստ:

Երբ մենք ոտքի ելանք մեր ճամբան
ընթացելու, պապիկը ըսաւ:

— Դէ', եկէք ձեր ճակատները համ-
ուրդուրեմ, դուք փոխարէն, Սուրբին սուրբ
խմբերով մանր համբուրեցէք, ջահին մէջ քիչ
բեք ձէթ ածեցէք և ըսէք:

Ի՛ — Յիշեալ պապիկն քո յորժամ գա-
ւառքայութեամբ քով և ողորմեա...

Կ՛ — Պապիկ, դուք տէրտէր էք:

— Երբ տէրտէր պակսի տէրտէր եմ:

— Ուրեմն, Օրհնեա ի Տէր:

Ը — Աստուած օրհնէ ձեզ, զաւակներս,
և ապա աչքերը վեր ամբառնալով, աղօթեց
մեզ համար ըսելով:

— «Պահապան ամենայնի, Քրիստոս,
աջ քո հովանի լիցի ի վերայ իմ, ի տուէ
հ և ի գիշերի, ի նստել ի տան, ի գնալ ի
ճանապարհ, ի ննջել և ի յառնել, զի մի
կերբեք սասանեցայց»...

Իրիկնապահի ժամը 7-ին, գրեթէ ա-
րեւամայրին հասած էինք Շիտան:

Կէս գիշերին շուրջը պէս բան մը ան-
ցաւ գիւղէն: Կարապետը իր անկողինէն
է դուրս ցատկեց ու գնաց. 15 վայրկեան
վերջ վերադարձաւ ըսելով. «Պաւօ, Մա-
ղուլը փախցուց»:

Առաւօտեան իմացանք թէ, արտերցի-
ները զգուշացած են Մաղուլ և իր մարդիկ
հետապնդելէ, գիտնալով որ Շիտանի մէջ
«խումբը» իջած է: «Սուրբը» ըսելով կը
հասկնային յեղափոխական խումբը որու
հետ աշխրթեանները այդ օրերուն թուրքիոյ
Սահմանադրութենէն վերջ չէին ուզեր գործ
ունենալ:

Յեղափոխական այդ ենթադրեալ խում-
բը մենք եղած էինք:

Գնչուհին լուր տարածալնաւ է ար-
տերցիներուն մէջ որ ինք անձամբ տեսած
է յեղափոխական խումբը ու հետերնին
խօսած է:

Մեր ներկայութիւնը օգտակար հան-
գիստացած է Մաղուլի քաջագործութեանը:

Մաղուլը հասաւ իր նպատակին:

Մենք ալ մերը՝ քանի որ տեսանք
որովայրերը, համբուրեցինք անոնց դա-
րաւոր քարերը:

ՅՈՒՅԱԿ ԶԵՌԱԳՐԱՅ Ս. ՅԱԿՈԲԵԱՆՅ

Ս. Յակոբեանց ձեռագրական հաւա-
քածոն իր թիւով և արժէքով կը գրաւէ
երկրորդ տեղը, հայկական բոլոր հաւա-
քումներու մէջ: Ան կը պարունակէ այսօր
աւելի քան 3700 հին և նոր ձեռագիրներ:
Այս պատկառելի թիւին մեծագոյն կէսը
գոյացած է վերջին հարիւր տարուան ըն-
թացքին:

Ս. Յակոբեանց վանքին ձեռագիրները
առաջին անգամ ցուցակագրած է Տիգրան
Սաւալանեան 1860 ապրիլի թուականներուն:
Այդ ցուցակին մէջ նկարագրուած են 1742
գրչագիր մատենաներ, առաւել կամ նուազ
ընդարձակութեամբ, ըստ կարեւորութեան.
այնպէս որ ձեռագրած է 971 մեծագիր էջերէ
բաղկացած հատոր մը:

Իրմէ 30 տարի վերջ, աւելի ընդարձակ
ծրագրով, այսինքն Տաշեանի և Սարգիս-
եանի գրութեամբ, գործի սկսած է Սապայ-
եան Սահակ Եպիսկոպոս, իր ցուցակը խմբ-
բագրելով գրքերու տեսակներուն համա-
ձայն: Ան ցուցակագրած է 2000 ձեռագիր-

Շիտանէն՝ Շամբուտի հարաւէն կրկին
վերադարձանք Կաղազի, ու, Բարատո-
տիկի անցքին վրայ մեր վերջին ողջոյնը
տալով Փեսանդաշտին, Հելի վանքի ճամ-
բայով Պատականց իջանք, ետ մեր գիւղ
նարեկը, ուրկէ մեր բացակայութիւնը ան-
հանգստութեան նշաններ առաջացուցեր էր
մեր ծնողքին:

Կրցա՞յ բան մը գրել, որ հետաքրքրա-
կան եղաւ նաև ընթերցողին: Չգիտեմ:
Բայց գիտեմ, որ ասով կրկին վերապրեցայ
ու վայելեցի այդ սիրելի անցեալը, ու,
թերևս աւելի գիտակցօրէն ապրեցայ քան
40 տարի առաջ երբ գնահատել չգիտէի այս
բոլորը:

Թող, ախպեր, բող, որ իմ սիրտ կրակ
[ու բոց վառուած էլնի,
Թող, որ իմ աչք կլկլացող պղտոր պղտոր
[աղբիւր էլնի:

ԳԱԽԱՇՈՐԴԻ

(Ն. ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ)

(Վերջ՝ 5)

ներ, յառաջանալով մինչև 2673 թիւը, միջանկեալ դուրս թողլով մօտ 700 հատորներ: Աւելի ուշ, իր կաթողիկոսութեան շրջանին, ան ձեռնարկած է նոր խմբագրութեան մը, համաձայն թիւերու կարգին, որը սակայն կանգ առած է 260ի վրայ: Շատ մը ձեռագիրներ ալ սխալմամբ երկիցս ցուցակագրուած են: Այնպէս որ մեծ ու պղտիկ 90 տետրակներու մէջ շուրջ 7700 էջ գիր տողած է Խապայեան:

Բացի ասոնցմէ թէ Սաւալանեան և թէ Խապայեան պատրաստած են նաև ուրիշ ցուցակ մը, որուն մէջ նշանակուած են, այրուբենական կարգով, հեղինակներու անունները և անոնց երկերը:

Սաւալանեանի և Խապայեանի կազմած, և ցարդ անտիպ մնացած, այս ցուցակներէն է որ բանասէրները օգտուած են մինչև հիմա, աւելի կամ նուազ չափով:

Մեր օրերուն, Արտաւազգ Արք. Սիւրմէեան, երուսաղէմ իր այցելութեանց ընթացքին, որոշ ժամանակ կը յատկացնէր վանուցս ձեռագիրներուն ցուցակագրութեան: Ան մանրամասնօրէն ցուցակագրած է 164 ձեռագիրներ, և իր աշխատութեանց արդիւնքը ի լոյս ընծայեց 1948ին, Ս. Ղազարի Մխիթարեան տպարանէն: Ան թուահամարի կարգով ցուցակագրած է 140 ձեռագիրներ, իսկ մնացեալները ընտրովի առնուած են տարբեր առիթներով:

Արտաւազգ Արքեպիսկոպոսի այս երկը կը ներկայանայ իբրև առաջին հատորը Ս. Յակոբեանց Վանքի հայերէն ձեռագրաց մայր ցուցակին: Այս իրողութիւնը թելադրիչ էր ինքնին, որ սկսուած գործը յառաջ տարուէր: Լուսահոգի Սրբազանը ջերմ փափաք ունէր նորէն երուսաղէմ գալու և պատրաստելու երկրորդ հատոր մը ևս, բայց դժբախտաբար իր այդ գնահատելի փափաքը իրագործելու ժամանակ չունեցաւ. տարաժամ մահը խլեց զինքը այս աշխարհէն:

Տողերս գրողը, որ վաղուց կը զգար ձեռագրաց ցուցակի մը հրատարակութեան մշակութային տեսակէտէ մեծ կարևորու-

թիւնը, և մօտաւորապէս երեք տարիներ առաջ ձեռնարկած էր շարունակելու Արտաւազգ Սրբազանի թողուցած տեղէն, վերջերս առիթը ունեցաւ իր ծրագիրը պարզելու յայտնի գիտուն Օր. Սիրարփի Տէր Ներսէսեանի, երբ ան երուսաղէմ կը գտնուէր իր քրոջը հետ, ուսումնասիրելով Ս. Յ. ձեռագրատան ճոխ մանրանկարները: Օրիորդ Տէր Ներսէսեան ուրախութեամբ լսեց մեր փափաքը և խոստացաւ օժանդակել մեր ցուցակին հրատարակութեան, և, իբրև այդ նպատակին յատկացուելիք հիմնադրամի առաջին գումար, նուիրեց հարիւր տոլար: Նոյն օրերուն ուխտաւորաբար քաղաքս գտնուող Պէյրութաբնակ ազգայիններէն Տիար Լևոն Նազարեան և Տիկ. Ա. Դաւիթեան ևս նոյն նպատակին նուիրեցին առաջինը 10 յորդանանեան տիւնար, և երկրորդը 50 տոլար: Մենք քաջալերուած այս յուսադրիչ սկզբնաւորութենէն, և վստահ ըլլալով որ նուիրատուներու այս շարքը պիտի ճոխանայ արժանաւոր ազգակիցներու նորանոր անուններով, փութացինք գնել թուղթը և սկսիլ տպագրութեան: Երկրորդ հատորի առաջին չորս պրակները արդէն իսկ տպուած են և գործը ուղիղ ճամբու մէջ է:

Այս տողերը յանձնելով մեր ազնիւ և մշակութասէր ազգակիցներու ուշադրութեան, կը սիրենք յուսալ որ մեր ակնկալութիւնները ի գերեւ պիտի չէլլեն և սկսուած այս գործը պիտի շարունակուի կանոնաւոր կերպով:

Տեսուչ Ս. Յ. Ձեռագրատան
ՆՈՐԱՅՐ ԵՊՍ.

Յ. Գ. — Ձեռագրաց Ցուցակի հրատարակութեան ի նպաստ ունէ գումար կրնայ շնորհակալ չէքով, Պանք Օթոմանի վրայ, մեր հասցէին.

Bishop Norair Bogharian
Armenian Patriarchate
P. O. B. 4001
Old City, Jerusalem
Via Amman (Jordan)

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ**Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր**

Երևան, 19 Սեպ. 1952

Դեր. Տ. Եղիշե Արեւա. Տերտերյան

Տեղապահ Հայոց Պատրիարքության
Երուսաղեմ

Յաւ ի սիրս կը ծանուցանեմք Ձեզ մահը
Յովսէփ Եպիսկոպոսի, անդամ Ս. Էջմիած-
նայ Միաբանութեան: Հանգուցեալը երկար
տարիներ հովուական ծառայութիւն մատու-
ցած էր արտասահման, մխիթարած էր իր
հօտը եւ սիրուած անոնցմէ: Կը հրահանգեմք
Ձեզ արժեւորել հանգուցելոյն յիշատակը, եւ
կատարել հոգեհանգստեան Ս. Պատարագ:

ԳԷՈՐԳ Զ.

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Երուսաղեմ, 25 Սեպ. 1952

Նորին Ս. Օծուրիւն Գեորգ Զ.

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց
Էջմիածին

Յանուն Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան
կը յայտնեմ անկեղծ ցաւակցութիւններ Ձերդ
Մեքութեան, Յովսէփ Եպիսկոպոս Կարա-
պետեանի մահուան առթիւ: Մատուցինք հո-
գեհանգստեան Ս. Պատարագ ի յիշատակ հան-
գուցելոյն: Թող Տերը հանգիստ պարգեւէ իր
հոգւոյն:

Վասն Տեղապահի Ս. Արքուդ
ՍՈՒՐԵՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳԷՄՀԱՃԵԱՆ

Երուսաղեմ, 25 Սեպ. 1952

Նորին Ս. Օծուրիւն Գեորգ Զ.

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց
Էջմիածին

Ես, ինչպէս նաեւ Ս. Յակոբեանց Միա-
բանութիւնը, կը ներկայացնենք Ձեզ մեր
յարգալիր եւ անկեղծ շնորհաւորութիւնները
Ձեր անուանակոչութեան տօնին առթիւ:
Կ'աղօթենք բարձրեալն Աստուծոյ որ պարգեւէ
Ձերդ Մեքութեան երկար կեանք եւ կատարեալ
առողջութիւն: Պիտի կատարենք Հայրապե-
տական մաղթանք Ս. Յակոբեանց Մայր Տա-
նարին մէջ:

Վասն Տեղապահի Ս. Արքուդ
ՍՈՒՐԵՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳԷՄՀԱՃԵԱՆ

Երուսաղեմ, 30 Սեպտեմբեր 1952

Նորին Վսեմութիւն Քամիլ Շամուն
Նախագահ Լիբանանեան Հանրապետութեան
Պէյրութ

Լիբանանեան Հանրապետութեան Նա-
խագահի Ձեր ընտրութեան առթիւ յարգանք
կը մատուցանենք Ձեզ մեր արագին շնորհա-
ւորութիւնները, եւ կ'աղօթենք բարձրելոյն
շնորհելու Ձերդ Վսեմութեան երկար կեանք
ու պսակելու յաջողութեամբ Ձեր բոլոր
գործերը, յառաւելագոյն բարօրութիւն Լի-
բանանեան ազնիւ ժողովուրդին:

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ
Տեղապահ

Հայոց Պատրիարքութեան Երուսաղեմի

Պէյրութ, 4 Հոկտեմբեր 1952

Նորին Գերաւանորութիւն

Եղիշե Արեւա. Տերտերյան

Տեղապահ Հայոց Պատրիարքութեան
Երուսաղեմ

Նորին Վսեմութիւն Նախագահը շնոր-
հակալութիւն կը յայտնէ Ձեր ազնիւ շնոր-
հաւորութիւններուն համար:

ԵՐԵՄԻ ԶԱՅՄԱՐԻ
Արարողապետ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Ուր. 29 Օգոստ. — Յետ երեկոյեան ժամերգութեան, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի կից Ս. Էջմիածնայ մատրան մէջ պաշտուեցաւ Շոշակաթի տօնին նախատօնակը, Գեր. Տ. Սուրէն Եպս. Ի հանդիսապետութեամբ:

● Շր. 30 Օգոստ. — Տօմ Շովակարի Ս. Էջմիածնի: Ս. Պատարագը՝ Ս. Էջմիածնայ մատրան մէջ մատոյց՝ Հոգ. Տ. Կիւրեղ Արդ. Գարեկեան:

— Կ. Վ. Ժամը 3ին, Գեր. Տեղապահ Սրբազանը, Ի զլուս Միաբանութեան, մեկնեցաւ Գեթեմանիի Ս. Աստուածածնայ Տաճար, Կարճ դադարէ մը ետք, կատարուեցաւ «Շրաշափառ»ի հանդիսաւոր մօտքը Տաճարէն ներս. ապա պաշտուեցան երեկոյեան ժամերգութիւնն ու վերափոխման մեծահանդէս նախատօնը, հանդիսապետութեամբ Տեղապահ Սրբազանին:

Իրիկնադէմին կատարուեցան «Եկեացէ՛ի և «Հսկման» տրամաշուք և խորհրդաւոր արարողութիւնները, որոնց յաջորդեց առաւօտեան ժամերգութիւնը:

● Կիր. 31 Օգոստ. — Վերալիխումն Ս. Կուսիմ: Առաւօտեան ժամը 7.30ին, Գեր. Տ. Սուրէն Սրբազանի զխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը իշաւ Գեթեմանիի Ս. Աստուածածնայ Տաճար, Բիշ Ետք կազմուեցաւ «Շրաշափառ»ի հանդիսաւոր թափօրը, սկսելով Տաճարի գաւթէն: Հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատոյց Գեր. Տ. Սուրէն Ս. Եպիսկ. Քէմհանեան, և քարոզեց օրուան տօնին խորհուրդին շուրջ, ծանրանալով առաւելաբար մայրութեան քաղաքաբնի վրայ և նշելով թէ՛ Ս. Կոյս Մարիամի շնորհիւ էր որ վերականգնեցաւ Եւայով ինկած իգական սեռը: Յաւարտ Ս. Պատարագի կատարուեցաւ «Անդաստան», որմէ ետք Միաբանութիւն և Բողոքուրդի խումբերամ բաղմութիւն, շքերթով վերադարձան Մայրավանք:

Կ. Վ. և ս. Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ «Անդաստան», որուն յաջորդեց երեկոյեան ժամերգութիւնն ու նախատօնակը, Թէ՛ «Անդաստան»ին և թէ՛ նախատօնակին կը նախագահէր Գեր. Տ. Սուրէն Սրբազան:

● Բշ. 1 Սեպտ. — Յիւստակ մեռելոց: Ս. Պատարագը՝ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի Ս. Գլխաղբի մատրան մէջ մատոյց՝ Հոգ. Տ. Անուշաւան Արդ. Ջղջանեան: Բաւարտ Ս. Պատարագի կատարուեցաւ օրուան յատուկ հոգեհանգստեան արարողութիւնը, հանդիսապետութեամբ Գեր. Տ. Սուրէն Ս. Եպս. Քէմհանեանի, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի գաւթի մէջ երանաշնորհ Տ. Կիւրեղ Բ. Ս. Պատր. Հօր շիրմին, ինչպէս նաև հին կրտսան և Զամ Թաղի հողադամբաններուն վրայ ևս կատարուեցան հոգեհանգստեան արարողութիւններ:

● Կիր. 7 Սեպտ. — Ը. օր Վերալի.: Ըստ

սովորութեան, այսօր Ս. Պատարագը կը մատուցուի Ս. Յակոբեան Տաճարի մեր վերնատան երաշխաւոր Ս. Աստուածածին մատրան մէջ, և կը պատարագէ Տաճարին Հոգ. Տեսուչը, Առայդ պատարագեց Հոգ. Տ. Հայկաբեր Վրդ. Պայրամեան:

● Բշ. 8 Սեպտ. — Երեկոյեան ժամերգութիւնը, ինչպէս նաև վաղուան տօնին նախատօնը պաշտուեցան Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ, Հանդիսապետ էր Գեր. Տ. Նորայր Ս. Եպս. Պողարեան:

● Գշ. 9 Սեպտ. — Ս. Յովակիմայ Եւ Աննայի, ծնողաց Ս. Աստուածածնի: Առաւօտեան ժամը 8ին, Միաբանութիւնը, զխաւորութեամբ Հոգ. Տ. Հայկապուս Վրդ. Արարհամանի, մեկնեցաւ Գեթեմանիի Ս. Աստուածածնայ Տաճար, Ս. Պատարագը՝ ըստ ընկալեալ սովորութեան մատոյց Տաճարին Տեսուչը՝ Հոգ. Տ. Անուշաւան Արդ. Ջղջանեան, Հայր Յովսէփի գերեզմանին վրայ:

● Շր. 13 Սեպտ. — Երեկոյեան ժամերգութիւնն ու վաղուան տօնին նախատօնակը կատարուեցան Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ, Արարողութեանց կը նախագահէր Գեր. Տ. Սուրէն Ս. Եպս. Քէմհանեան:

● Կիր. 14 Սեպտ. — Գիւս Գօսոյ Ս. Աստուածածնի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Գեթեմանիի Ս. Աստուածածնայ Տաճարի Ս. Կուսի գերեզմանին վրայ, Պատարագեց Հոգ. Տ. Պարգե Վրդ. Վրթանէսեան, Հանդիսաւոր երթ ու դարձին կը նախագահէր Գեր. Տ. Սուրէն Սրբազան:

● Շր. 20 Սեպտ. — Յետ երեկոյեան ժամերգութեան, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Ս. Աստուածածնի ծննդեան հանդիսաւոր նախատօնակը, հանդիսապետութեամբ Գեր. Տ. Նորայր Ս. Եպս. Պողարեանի:

● Կիր. 21 Սեպտ. — Ծնունդ Ս. Աստուածածնի և Բարեկեցեաց Ս. Խաչի պահոց: Առաւօտեան ժամը 8ին, Գեր. Տ. Նորայր Եպս. զխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը իշաւ Գեթեմանի ձորը, Ս. Աստուածածնայ Տաճարը, «Շրաշափառ»ի հանդիսաւոր մօտքէն ետք, Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ հանդիսաւորապէս Ս. Պատարագը մատոյց և քարոզեց Գեր. Հանդիսապետ Սրբազանը, բնաբան ունենալով «Մեծացուցէ անձն իմ ըզՏէր և ցնծացէ հօգի իմ Աստուծոյ փրկչաւ իմով»: Գեր. Սրբազանը ի միջի այլոց ըսաւ. — Այսօր երբ կը տօնենք Ս. Կոյսի ծնունդը, տօնած կ'ըլլանք նաև նախակիրքը Տնօրինական հրաշագործութեանց և Զարչարանաց, Թէ որքան մեծ է Ս. Կոյսի շնորհը մարդկութեան՝ անչափելի է: Ան գերազոյնն է բոլոր աղէկներուն, Եւ ահաւասիկ որ Տիպար այս Կոյսը մեծ ներշնչումով մը կ'արտասանէ «Մեծացուցէ անձն իմ զՏէր, և ցնծացէ հօգի իմ Աստուծով փրկչաւ իմով»: Ով որ մարդ է, ունի հօգի և միտք, չի կրնար չփառաւորել իր արարիչը, զԱստուծով փառնելի Ան է որ այս հոգայ և անսահման համագոյքը լե-

ցուցած է սքանչելիքներով: Ինչ կրնանք ընել, եթե ոչ փառաւորել իր մեծութիւնը: Սակայն և այնպէս, կան մարդիկ որոնք կ'ուրանան զՍյն: Այդպիսիները պարզապէս ծիծաղելիներն են, ինչպիսիք անոնք կը տեսնեն արեւը և սակայն որովհետեւ անոնք կը տեսնեն թիւերը և սակայն կը ժխտեն անոր գոյութիւնը: Անոնք աւելի ծիծաղելի են քան կոյրերը, վաճաղի անոնք աչքով չէ, այլ հոգիով կոյրերն են:

Ամենէն մեծ ապերժանկութիւնը այս աշխարհի լրայ զԱստուած պաշտելու առաւելութենէն զԻսկուիլն է:

Ինչպէս որ Ս. Կոյսը կ'ըսէ «Մեծացուցէ անձն իմ...» նոյնպէս և մենք պարտինք ըսել, որովհետեւ մենք զՍյն փառաւորելով պիտի ցնծանք, և պիտի արժանի ըլլանք մեր Տիրոջ պէսպէս շնորհներուն: Այն ատեն միայն մենք պիտի ունենանք այն ցնծութիւնը որ Մարիամին էր, փրկութեամբ մենք կը ցնծանք, և փոխադարձաբար, ցնծալով կը փրկուինք:

Ս. Կոյս Մարիամ, տաղաւարը կ'ըսէ Միածնին ու բարձրացաւ հրեշտակներէն վեր. — Սիրելի եղբայրներ և քոյրեր, թող Ս. Կոյսին բաւերը արձագանգեն մեր հոգիներուն և մտքերուն մէջ, որպէսզի անոնք ամրապնդեն զմեզ, կարենալու համար փառաւորել հանապազ զանուն Ամենասուրբ Երրորդութեան:

Գեր. Սրբազանը քարոզէն վերջ անդրադարձաւ նորոգ հանգուցեալ Ս. Էջմիածնայ միաբան և Եթովպահայոց նախկին Առաջնորդ Գեր. Տ. Յովսէփի եպս. Կարապետեանի կեանքին ու գործունէութեան վրայ, ու խնդրեց որ բարեպաշտ ժողովուրդը աղօթէ Գեր. Հանգուցելոյն հոգւոյն ի հանդիստ:

Յուարտ Ս. Պատարագի կատարուեցաւ հանգիստը հոգեհանգստեան պաշտամունք, Գեր. Տ. Սուրէն եպս. ի նախագահութեամբ:

● Շր. 27 Սեպտ. — Երեկոյեան ժամերգութիւնն ու խաչվերացի նախատեսը պաշտուեցան Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ մեծ վայելուչ հանդիսաւորութեամբ: Արարողութեանց կը նախագահէր Գեր. Տ. Նորայր Ս. եպս. Պողարեան: Իրիկնաղէմին Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցան «Եկեցե՛ք»-ի և «Հսկման» արարողութիւնները, որոնց կը նախագահէր Գեր. Տ. Նորայր Սրբազան:

● Կիր. 28 Սեպտ. — Տօճ Վերացման Ս. Խաչին: Հանդիսաւոր Ս. Պատարագը՝ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ մատուցէր Գեր. Տ. Նորայր Ս. եպս. Պողարեան, և քարոզեց օրուան տօնին խորհուրդին չուրջ, վեր առնելով խաչին փրկարար նշանակութիւնը իւրաքանչիւր քրիստոնեայ անհատի համար: Յետ քարոզի՝ Գեր. Տ. Սուրէն Ս. եպս. Քէմհաճեանի հանդիսապետութեամբ, կատարուեցաւ Հայրապետական Մաղթանք, Ն. Ս. Ս. Տ. Դէորդ 2. Ազգընտիր Վեհ. Կաթողիկոսի անուն տօնին առթիւ (ըստ Նոր տոմարի), իսկ յաւարտ Ս. Պատարագի՝ տարեկան հանդիսաւոր հոգեհանգստեան պաշտամունքը, զարձալ Գեր. Տ. Սուրէն Սրբազանի նախագահութեամբ, ի

հանդիստ հոգւոց Մեղիգոնեան բարերարաց, ինչպէս նաև Եւրոպայի Կաթ. Պատուիրակ Գեր. Տ. Արտաւազդ Արքեպս. Սիւրմէեանի, անոր մահուան տարելիցին առթիւ: Ս. Պատարագի երգեցողութիւնները կատարուեցան երկսեռ երգչախումբի կողմէն, ղեկավարութեամբ Գեր. Տ. Ռուբէն Արքեպս. Մանասեանի, Մայր Տաճարը՝ որ հագած էր տօնական օրերու յատուկ հարկաւոր արծաթեայ փայլուն կանթեղներու հանդերձանքը, լեցուն էր ժողովուրդի հոծ բազմութեամբ մը: Բազմաթիւ հաւատացեալներ ընդունեցին Ս. Հաղորդութիւն:

Երեկոյեան Խաչվերացի անդատանը կատարուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ մեծ շուքով, նախագահութեամբ Գեր. Տ. Ռուբէն Ս. եպս. Քէմհաճեանի. ապա կատարուեցաւ Երեկոյեան ժամերգութիւն:

● Բշ. 29 Սեպտ. — Յիւստակ մեռելոց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Կլիսայիր. Պատարագեց Հոգ. Տ. Յակոբ Վրդ. Վարդանեան: Յետ Ս. Պատարագի կատարուեցաւ օրուան յատուկ հոգեհանգստեան կարգը, որ կրկնուեցաւ երջանկայիշատակ Տ. Կիւրեղ Բ. Ս. Պատրիարք Լօր շիրմին, ինչպէս նաև հին կրատան և Զամթաղի հողադամբաններուն վրայ, Հանգստեան արարողութեանց կը նախագահէր Գեր. Տ. Ռուբէն Սրբազան:

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ք

● Շր. 6 Սեպտ. — Ճիշդ կէսօրին, ընդառաջելով եղած հրաւերին, Գեր. Տեղապահ Սրբազանը, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Ասլանեանի և Տիար Կարպիտ Հինդեանի, ներկայ գտնուեցաւ Ն. Վ. Հիւսէյն Բ. Թագաւորին երուօղէմ առաջին զալտեան առթիւ սարքուած ճաշկերոյթին, Պաշտպանութեան նախարարութեան կողմէ, Նեպի Եագուպի զինուորական բանակատեղւոյն մէջ:

● Դշ. 10 Սեպտ. — Կ. Վ. Ժամը 4.30-ին, Գեր. Տեղապահ Ս. Հայրը, Պատրիարքարանի ղահլիճին մէջ, ընդունեց այցելութիւնը Surgeon Commander Dudley P. Gurdի, Royal Navy, բժշկագետ St. Johns Ophtalmic Hospitalի:

● Եշ. 11 Սեպտ. — Կ. Վ. Ժամը 5ին, Գեր. Տեղապահ Ս. Հայրը ցամաքային գծով մեկնեցաւ Անթիլիաս և վերադարձաւ 28 Սեպտ. 1952, Կիր. իրիկուն Ժամը 6ին:

● Ուր. 26 Սեպտ. — Կ. ա. Ժամը 9-ին, Պատրիարքարան այցելեցին Պէյրութի ծանօթ ազգայիններէն Տօքթ. Ե. ձիտէնեան և Տօքթ. Բ. Ենիքոմէնեան:

ՀԱՆԳԻՍՏ՝ ԳԵՐ. Տ. ՅՈՎՍԷՓ ԵՊՍ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին զրհուած հեռագրէ մը կ'իմանանք վախճանումը Ս. Էջմիածնայ միաբան՝ Գեր. Տ. Յովսէփ Եպիսկոպոս Կարապետանի: Տխուր այս պարագան վերջ մը կը դնէ բազմախոնջ՝ եւ սազնապահար իր կեանքին:

Հանգուցեալ Սրբազանը ծնած է Պոլիս: Առաջին անգամ է քաղաքին Ազգային Վարժարանը, որմէ ետք իր ճննգավայրի քաղաքային դեղագործական վարժարանը: Սակայն զգալով իր մէջ եկեղեցականի կոչումը, եկած է Երուսաղեմ առաջին անգամ ժառանգաւորաց վարժարանին: Սակայն հօր պնդումներուն վրայ, Մասքէոս Արքեպ. Իզմիրլեանի հետ կը վերադառնայ ճննգավայր եւ Երուսաղեմի դեղագործական դասընթացները, կ'աւարտէ ու կը ստանայ վկայական:

Առաջին Համալսարանային Պատերազմէն ետք կը մեկնի Էջմիածին եւ եկեղեցական ասպարեզին յարմարութիւններ ունենալուն համար, կը ձեռնադրուի կուսակրօն ֆահանայ Գեորգ Արքեպ. Զեօրէնեանէ:

Ժամանակ մը կը վարէ Պոլսոյ Պաքիստիկի եկեղեցիին ֆարոգիչի պատօնը. ապա կ'անցնի Հապեթիսան իբրեւ Առաջնորդ:

Խորէն Արքեպ. Ի Կար. ընտրութենէն վերջ կը ձեռնադրուի Եպիսկոպոս:

Հանգուցեալը զաւակն էր Պոլսոյ երբեմնի դասական նախարարութեան գործակա. սար Կարապետ Է. Զիվերի: Անգլանիկ եղբայր՝ (այժմ հանգուցեալ), դասաւոր եւ իրաւաբան Լեւոն Զիվեր. կրտսեր եղբայրները, Գրիգոր Նպս. Կարապետեան եւ Տօֆ. Սեփան Զիվեր:

«Սիոն», Գեր. հանգուցեալի միաբանակից եղբայրներուն եւ սգակիր պարագաներուն կը յայտնէ արտաքին ցաւակցութիւն, եւ իր հոգւոյն յաւիտենական հանգիստ:

Օրհնութիւն իր յիշատակին եւ հանգիստ իր հոգւոյն:

ՄԱՀ՝ ՏԻՐԱՄԱՅՐ ՆՈՒԱՐԴ ԹՈՒՄԱՅԵԱՆԻ

Խոր ցաւով կը տեղեկանանք քէ Գահիրէի մէջ իր մանկանացուն կնքած է Տիրամայր Նուարդ Թումայեանը: Տիրամայր՝ Ս. Արոռոյս Միաբաններէն՝ Լոնտոնի հոգեւոր հովիւ Գեր. Տ. Պապ վրդ. Թումայեանի:

Այս առիթով «Սիոն», յանուն Տեղապահ Ս. Հօր եւ բովանդակ Միաբանութեան, իր վճակցութիւնը կը յայտնէ Գեր. Տ. Պապ վարդապետին, իր ունեցած այս դառն կորուստին համար, մագրելով որ Տէրը լոյսերու մէջ հանգչեցնէ Տիրամայր Նուարդ Թումայեանի առաքինի եւ բարի հոգին եւ աստէն մնացող իր սիրասուն զաւակներուն պարգեւէ Սուրբ Հոգւոյն մխիթարութիւնը եւ իրենց բարի փափաքներուն իրագործումը:

Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի:

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.

Editor - Father Zaven Chinchinian. Armenian Convent, Jerusalem.

Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

1.030 ՏԵՍԱԻ

Ստանալու համար դիմել

Հեղինակին

Հեշտեալ հասցեով. —

Righ Rev.

Father Barkev Vertanessian

c/o Armenian Patriarchate,

P. O. Box 4001, Old City

Jerusalem, Via Amman (Jordan).

Հիշ. 224 • Գին. 300 Ժիւ

ՊԱՐԳԵԻ ՎՐԴ. ՎՐԹԱՆԷՍԵԱՆ

ԵՂԻՇԷ ՊԱՏՄԱԳԻՐ

ԵՒ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

(1500-ԱՄԵԱՅ ՅՈՐԵՆԵԱՆԻ ԱՌԹԻՒ)

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ԶԱԿՈՐԵԱՆՑ

ԵՐՈՒՍԱԴԷՄ

1951

ՄԱՐԹՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ

ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Ե. ՀԱՏՈՐ

“ԻՐԱՊԱՇՏՆԵՐԸ,,

(Մուտք, Արփիար Արփիարեան, Լեւոն Բաբալեան, Գրիգոր Զօհրապ,
Հրանդ, Տիգրան Կամսարական, Արեակ Զօպանեան, Սիպիլ,
Հրանդ Ասատուր, Եւ Վերջաբան մը):

**«ՍԻՈՆ»-ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱԼ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

1948 ՄՇԱԿՈՑԹ ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔ: Ա. Տարի: Խմբագրեց Թորոս Ազատ-
եան (նուիրատու): Իսթանպուլ, տպ. Պէսիտ, 1947: էջ 156:
ՀԻՔԱՆԱՆԵԱՆ ՅՈՒՇԵՐ: Թ. Ազատեան (նուիրատու): Իսթանպուլ, 1949: էջ 224:
ԼԱՅՈՆԹԷՆԻ ԱՌԱԿՆԵՐ: Տ. Անդրէասեան: Իսթանպուլ, 1949: էջ 176: Նուէր «Լրաբեր» էջ:
ՀՅԱՍՏԱՆԻ ԼՈՒՍԱՓՈՌ ԱՐԵՒԱՅԱԳԸ: Կ. Սիտալ: Նիւ Եորք, 1949: էջ 26: Նուէր
«Լրաբեր» էջ:

ՏԵՍԱՄԵՐ ԵՐԿՐԻ ԱՐԵՒԱՅԱԳԸ: Կ. Սիտալ: Նիւ Եորք, 1948: էջ 224: Նուէր «Լրաբեր» էջ:
ՄՏԲԻՍ ՊՐԻՍՄԱԿԷՆ: Ա. Ա. Պետիկեան (նուիրատու): Նիւ Եորք, 1925: էջ 191:
ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԵՐ: Ա. Ա. Պետիկեան (նուիրատու): Նիւ Եորք, 1925: էջ 207: (2 օրինակ):
ԵՐԵՔ ՀՍԶԱՐԻ ԵՐԱԶԸ: Եղգր. Տ. Աղզարեան: Նիւ Եորք, 1945: էջ 56: Նուէր «Եփրատ» էջ:
ՀՈՂ-ԴԱՐ: Լեւոն Լանիս: Փարիզ, 1950: էջ 104: Նուէր «Հայաստանի Կոչնակ» էջ:
ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆ ԳԱՐԱԿԷՉԶԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԻ (1913-48): Թ. Ազատեան (նուիրատու):
Իսթանպուլ, տպ. Պէսիտ, 1949: էջ 151:

ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳ. ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ՆԻՍՏԻ ԳՈՒ-
ՄԱՐՄԱՆՑ Ի ԳՈՒՄԳՐՈՒ: Իսթանպուլ, տպ. Մ. Տ. Սահակեան: 1951: էջ 81: (2 օրինակ):
ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱՅ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ «ԺԱՄԱՆԱԿ»-Ի 1908-1948: Թ. Ազատեան (նուիրա-
տու): Կալաթա, Իսթանպուլ, տպ. Պէսիտ, 1948: էջ 228: (2 օրինակ):

ՄԻ ԱՆՅԱՅՏ ԶԵՌԱԳԻՐ ՏԱՂԱՐԱՆ: Արամ Երեմեան (նուիրատու): Թէհրան, տպ.
Մոդերն, 1947: էջ 44: (2 օրինակ):

ՔԱՆԴԱԿԱՐՈՐԾՈՒՀԻ ԱՅԾԵՄՆԻԿ ՈՒՐԱՐՏՈՒ: (Նրա Գործունէութեան 20-ամեակի
առթիւ): Արամ Երեմեան (նուիրատու): Թէհրան, 1948: էջ 48: (2 օրինակ):

ԳՐԱՅԻԿ-ՆԿԱՐԻՉ ՎԱՆՑ ԽՕԶՍԲԷԳԵԱՆ: Ա. Երեմեան (նուիրատու): Թէհրան, 1949: էջ 30:
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՆԿԱՐԻՉ ԳԱՔՐԻԷԼ ԳԻՒՐԶԵԱՆ: (Նրա Արուեստի Հիմնական Գործը):
Արամ Երեմեան (նուիրատու): Թէհրան, տպ. Իրանչափ, 1951: էջ 30:

ԵՐԱՆԻ ԹԷ...: Երուանդ Կոպէլիան (նուիրատու): Իսթանպուլ, 1948: էջ 46:

ՏԱՄՆԱՄԵԱԿ ԿԱՍԻՈՍԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ: (23 Նոյ. 1941-23 Նոյ. 1951):
Նուէր Կասիոսի Հյրնկց. Միութենէն: Պէյրութ, տպ. Էտվան, 1951: էջ 40:

ՏԱՂՔ ԵՒ ԹԱՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆՔ: Գ. Սիմոնֆ (նուիրատու): Նիւ Եորք, 1951: էջ 295:

ՎԱՐՔ Ա. ՄԵՍՐՈՎԵԱՅ - Կորիւնի: Ստեփան Յ. Բանեան (նուիրատու): Պրինցուօթըր,
Մէսս., տպ. Պայքար, 1951: էջ 144: (2 օրինակ):

ՍՈՒՐԲ ԳՐԱԿԱՆ ՄԵՐ ԴԷՄՔԵՐ: Գրիգոր Ա. Սարաֆեան: Անթիլիաս, 1941: էջ 206:

ATTI DEL CONGRESSO ASSUNZIONISTICO ORIENTALE — Organizzato Dalla Cus-
todia Di Terra Santa. Gerusalemme, Tipographia Del PP. Francescani, 1951. 267 pages.
Նուէր Հայր Պաղիլիո Թալաթիւնեանէ:

Հետեւեալ 6 գիրքերը Նուէր ստացուած են «Համազգային»-ի Հրատ. Մարմնէն:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԷՔԻԱԹՆԵՐ: Ա. Հատոր: Գահրէ, տպ. «Նոր Աստղ», 1946: էջ 155:

ԱԻԵՏԻՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ ԿԵԱՆՔԸ ԵՒ ԳՈՐԾԸ: Պէյրութ, 1948: էջ 32:

ԱՂԶԿԱՆ ՄԸ ՍԻՐՏԸ: Վէպ: Օր. Ալիս (Սիպիլ): Պէյրութ, 1949: էջ 211:

ՀԷՔԻԱԹՆԵՐ: Պէյրութ, Տպ. Հայ ձեմարանի, 1949, էջ 52:

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ԵՐԿՐԻ ԿԵԴՐՈՆԸ: Ժիւլ Վէռն: Պէյրութ, 1949: էջ 182:

ՍՊԱՆՈՒԱԾ ԱՂԱԻՆԻՆ: Վէպ: Նար-Դոս: Պէյրութ, 1949: էջ 107:

ԱՐԴԻ ԳՐԵՐ: Վարաստել (Վ. Ստեփանեան) (նուիրատու): Թէհրան, 1948: (2 օրինակ):

ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ԳՐԵՐ: Վարաստել (նուիրատու): Թէհրան, 1948: էջ 12: (2 օրինակ):

(Շարունակելի)